

J. POTHUIS

ONS INDIË IN VOGELVLUCHT

ONS INDIË IN VOGELVLUCHT

DOOR J. POTHUIS

DE AMSTERDAMSCHE KEURKAMER
AMSTERDAM

HOOFDSTUK I

DE VESTIGING VAN ONS GEZAG

NAAR hetgeen ons van de oudste bevolking van Nederlandsch-Indië bekend is, mogen wij aannemen, dat 500 jaar vóór Christus uit landen, gelegen tusschen Achter-Indië en het zuiden van China een belangrijke emigratie plaats vond naar Malakka en den Indischen Archipel. De nieuwe bewoners noemt men het Maleisch-Polynesisch ras. Zij hebben zich vermengd met de oorspronkelijke inwoners, die tot een Papoea-achtig ras moeten hebben behoord.

Die oorspronkelijke inwoners zijn blijkbaar niet op de hoogte geweest van de metaalbewerking. Men meent dit te kunnen bewijzen door de talrijke steenen wapenen en gereedschappen, welke grootendeels in West-Java zijn gevonden. Zij legden zich hoofdzakelijk toe op jacht en eenvoudigen landbouw.

De Maleisch-Polynesiërs, die bij hun intrede in den Archipel op een hooger trap van beschaving stonden, hebben daarin een groote verandering gebracht. Evenals de oorspronkelijke bewoners, waren ook zij a n i m i s t e n, aanbidders van elk der natuurverschijnselen als bijzondere machten. Hun hoogere beschaving hadden zij medegekregen door de scheepvaart, die ze uitoefenden en die hen zelfs tot Madagascar heeft gebracht. Hierdoor kwam het ook, dat ze eenig verstand hadden van de sterrenkunde. Voorts waren zij vertrouwd met

het ijzer, legden irrigatie aan voor natte rijstvelden en waren op elk gebied beter georganiseerd dan de oorspronkelijke bevolking.

Ook op de taal hebben ze grooten invoeld uitgeoefend. In de 2de of 3de eeuw na Christus kwamen bewoners van Zuidelijk Voor-Indië ertoe, hun vaderland te verlaten, om koers te zetten naar het „onvergelijkelijk schoone eiland", dat Java toen reeds heette te zijn.

Deze nieuwe bewoners waren Hindoes. Zij huldigden een godsdienst, welke veel hooger stond dan die van de eerste emigranten. In beschaving stonden zij ook veel hooger en ze stichtten de eerste geordende staatjes, waarvan men het bestaan op Java kent. D j a p a r a was de handelsplaats, waarvan men weet, dat toenmaals veel macht uitging: er was een koning, men dreef handel in allerlei kostbare producten; zelfs was het voor dien tijd een zetel van beschaving. Reeds kende men er het gebruik van letters en beoefende er de sterrenkunde.

Omstreeks 500 jaar na Christus bestonden er Hindoe-rijken op Sumatra en Bali. Deze Hindoes vermengden zich met de inheemsche bevolking, assimileerden zich en brachten er de Brahmaansche en Boeddhistische godsdiensten.

In het jaar 414 kwam een Chineesch pelgrim een bezoek aan Java brengen en vond er een meerderheid van Brahmanen, slechts weinig Boeddhisten.

Een gezantschap van den vorst van Djapara trok omstreeks 647 naar China, om den keizer een

schatting op te brengen, waarschijnlijk tevens met het doel, om ook de handelsbetrekkingen nauwer aan te knoopen. De macht van het rijkje Djapara breidde zich steeds meer uit; in 686 was Banka reeds onderhoorig aan den koning van Djapara. In de Padangsche Bovenlanden en in het Palembangsche zijn nog verschillende overblijfselen uit dezen bloeitijd van Oud-Java aanwezig — beelden en fragmenten van bouwwerken.

Tot het einde der 13de eeuw voerden ontelbare vorsten het bewind over grootere of kleinere deelen van den Archipel. Sporen uit deze tijden zijn overal achtergelaten. In de taal, de muziek, tempels, beeldhouwwerken, kunst — onuitwischbaar zijn die sporen, welke getuigen van een hooge beschaving.

Een nieuwe phase in de geschiedenis van den Archipel deed haar intrede door de verbreiding van een godsdienst: de Islam. Het schijnt, dat Voor-Indische kooplieden, de Goedjaraten, de eerste verkondigers van dezen nieuwen godsdienst waren.

Mede door andere factoren, maar ook door den Islam verbrokkelden de groote Hindoe-rijken tot vele kleine staatjes. Vazallen van de Javaansche vorsten zagen in hun overgang tot den Islam mede een middel, om zich van het juk van hun vorst te ontdoen, zoodat twee feiten belangrijk werden tegen het einde der 15de eeuw, n.l.:

1. *Uitbreiding van den Islam.*

2. *Versplintering van de macht der oude vorsten van Java.*

Hiermede begon een geheel nieuw tijdperk voor den Archipel. In 1512 kwamen de Portugeezen het eerst met hun schepen de Molukken op zeilen, om daar specerijen op te doen en sloten een monopolie-verdrag met den sultan van Ternate, in ruil waarvoor zij hem bijstonden tegen zijn vijanden. Behalve zeevaarders en kooplieden zond Portugal ook zendelingen naar de Molukken; Franciscus Xaverius was de eerste Jezuïeten-pater, die het Christendom op Ambon en Ternate bracht.

Door hun wreedheid hadden de Portugeezen het echter verkorven bij den sultan van Ternate en het slot was, dat Baäb Oelah hen in 1575 verdreef.

Het staat vast, dat hun sporen nu nog in de bevolking van de Soendalanden en van Ambon aanwezig zijn en bloedvermenging is aan te toonen. De z.g. krontjongmuziek is waarschijnlijk van de Portugeezen afkomstig [1]).

Ook de Spanjaarden vertoonden zich in Tidore, stichtten daar een factorij; ze waren afwisselend bondgenooten en concurrenten van de Portugeezen.

Evenals de Portugeezen en Spanjaarden werden ook de Nederlanders aangelokt tot het maken van verre reizen, om handelsrelaties aan te knoopen in het Oosten en daar factorijen te stichten. Olivier van Noort, Barendsz, Heemskerk en De Rijp

---

[1]) De cultureele invloed van de Portugeezen is nog merkbaar in onzen Archipel, getuige vele woorden, ontleend aan de Portugeesche taal: sinjo, soldadoe, serdadoe, rejal, kareta, mandor, pasijar, en zooveel andere.

waren onze groote pioniers van een zeeweg naar Indië. Jan Huygen van Linschoten maakte zelfs voor dien tijd een zeer goede kaart van den Archipel (1563—1611).

Onder Cornelis de Houtman voer de eerste vloot naar den Archipel, uitgerust in 1595 door de „Compagnie van Verre", welke — om de Kaap zeilend — belandde bij het eiland Engano, ten Westen van Sumatra. Uitkomsten had deze expeditie in zooverre, dat de kennis der zeevaarders werd uitgebreid tot onzen Archipel, zoodat zij in de toekomst den weg erheen wisten te vinden. Handelsvoordeelen leverde deze tocht niet op. Echter was de ijver en voortvarendheid in het vaderland zoodanig geprikkeld, dat reeds in 1598 22 schepen uit Nederland naar Indië voeren.

Twaalf of dertien kwamen behouden terug, waarvan tien een goede lading hadden opgedaan. De voordeelen, met deze tien schepen behaald, deden de schade van de overige, verongelukte schepen der vloot te niet. Jacob van Neck was het gelukt een lading te bemachtigen van 400 last kruidnagelen, 100 last ~~kruidnagelen~~ en een hoeveelheid notemuskaat. De sultan van Bantam deed de ervaring op, dat de Nederlanders, waarover de Portugeezen zooveel kwaad hadden gesproken, best meevielen; tenminste hij schonk Jacob van Neck een brief en geschenken voor Prins Maurits. Deze voordeelen prikkelden tot het uitzenden van steeds nieuwe schepen en de stichting van een tweede compagnie: de „*Brabantsche Compagnie*", welke om strijd met de

peper

„Compagnie van Verre" schepen uitrustte voor de vaart op Indië.

Er kwam nu een tijd, waarin men om het hardst trachtte zich meester te maken van rijke ladingen en waarin het te betreuren viel, dat het aan eenheid van optreden ontbrak.

Wèl was er eenheid te bespeuren in het toenmalig vereenigd optreden van Portugeezen en Spanjaarden.

Ook uit zeemilitair oogpunt werd het noodzaak, dat de elkaar beconcurreerende compagnieën zich vereenigden, om gezamenlijk meer te bereiken. Hij, die dit duidelijk inzag, was Joan van Oldenbarnevelt. In samenwerking met Prins Maurits wist hij de bewindhebbers en aandeelhouders van de verschillende maatschappijen te bewegen, om zich tot één groot handelslichaam aaneen te sluiten.

In 1602 werd de Oost-Indische Compagnie opgericht, welke het monopolie verkreeg voor de vaart op Indië. Onder één vlag voeren sindsdien de schepen ter koopvaardij naar onzen Archipel.

De Vereenigde Oost-Indische Compagnie, kortweg V.O.C., heeft veel bijgedragen tot de vestiging van ons gezag. Dit ging niet altijd gepaard met welwillendheid ten opzichte van de inwoners. Om strijd hebben de Hollanders, Portugeezen en Engelschen er tegen elkaar gekampt, om zich blijvend te kunnen vestigen. Zij maakten dan hierbij gebruik van tijdelijke bondgenooten, inlandsche vorsten, die hierin een manier zagen, om één der gehate vreemdelingen te verdrijven.

Pieter Both, die in 1610 te Bantam landde, was de eerste gouverneur-generaal, die het bewind voerde over de vestigingen der Nederlanders (1609). De Compagnie had zich dusdanig uitgebreid, dat men de noodzakelijkheid van een behoorlijk gevestigd bestuur aldaar begon in te zien.

Redenen tot instelling van het gouverneur-generaalschap waren de volgende: 1e. — de verdrijving van de Spanjaarden en Portugeezen; 2e. — de achteruitgang van den handel in de voorafgaande jaren; 3e. — de noodzakelijkheid, om uit handels- en militaire inzichten uit een centraal punt te werken.

Onder Pieter Both als gouverneur-generaal volgde de instelling van een Raad van Indië met vier leden en den G.-G. als president.

Dat met zoo'n gebrekkig bestuursapparaat moest worden volstaan ter behartiging der toenmaals reeds uitgebreide belangen van handel, scheepvaart, kolonie, bestuur, enz., bracht natuurlijk mede, dat men nu niet steeds met de noodige zachtheid optrad. Om ontzag in te boezemen voor de Nederlanders, die zoo klein in getal, toch reeds merkbaar optraden als de aanstaande meesters van Indië, was men tegenover de inlandsche meerderheid gedwongen tot machtsvertoon. Forten werden gebouwd en de factorij goed beschermd tegen invallen. Hoewel naar onze begrippen niet zachtzinnig, waren de leiders van dien tijd toch hoogstaande mannen. Tenminste, wanneer men in oogenschouw neemt, dat in de kleine maatschappij, welke zich te J a c a t r a vestigde en

bestond uit ambtenaren, kooplui, handwerkslieden en predikanten, een zekere mate van orde heerschte en voor de goede zeden werd zorg gedragen.

Jan Pieterszoon Coen, in 1618 tot G.-G. benoemd, was de vierde opvolger van Both. Aan Coen komt de eer toe, om Nederland vasten voet te doen verwerven op Java. Hij was geen „mak" heer — echter in dien tijd juist de man, dien men noodig had. Men kan over zijn gebrek aan zachtheid oordeelen, hoe men wil, het feit blijft bestaan, dat Nederland als koloniale mogendheid zijn opkomst niet het minst te danken heeft aan de doortastendheid van Jan Pieterszoon Coen.

Van hem is het bekende woord, dat hij op 29 September 1618 neerschreef:

„Dispereert niet, ontsiet uwe vyanden niet, daer en is ter wereld niet dat ons can hinderen noch deeren, want Godt met ons is, en trect de voorgaende misslagen in geen consequentie, want daer can in Indiën wat groots verricht worden."

De stichting van Batavia dateert van 1621. Op 23 Augustus van dit jaar kwam een brief uit het vaderland, om den naam Batavia in alle stukken en brieven, zoomede bij alle openbare plechtigheden te gebruiken.

Aan een reeks van gouverneurs-generaal dankt de V.O.C. haar bloei in de komende eeuwen, waarvan velen tot de vestiging van ons gezag hebben bijgedragen. Bekende namen zijn b.v. Anthonie

van Diemen, Maetsuyker, Van Goens, Van Riebeek en Van Imhoff.

Corrupte ambtenaren en bewindhebbers deden het hunne, om den naam der Compagnie te benadeelen. De Heeren XVII zagen wel in, dat hierin verandering moest komen; krachtdadig ingrijpen deden zij echter niet, hierin een uiting gevend van hun onmacht, om aan allerlei schadelijke willekeur paal en perk te stellen.

In de 18de eeuw zien wij in de Republiek der Vereenigde Nederlanden de familie-regeering hoogtij vieren. Dit sloeg ook terug op het geven van baantjes aan vriendjes en magen, die men een vette plaats toedacht bij de V.O.C. Zelfs werden er door de bewindhebbers van de V.O.C. plaatsen aan den meestbiedende verkocht. Het ging met de Compagnie bergafwaarts.

In 1740 vond de moord op de Chineezen plaats onder G.-G. Valckenier. De Chineezen hadden een economisch sterke positie verkregen en verbonden zich met den vorst van Mataram. De bevolking haatte hen, en toen de Chineezen een begin van opstand begonnen, werd deze rigoureus bedwongen en uitte de haat zich in een massamoord op de Chineezen.

Van Imhoff, in 1743 gouverneur-generaal, was een persoonlijkheid, van wien veel stuwkracht en initiatief uitging; toch kon ook hij niet optornen tegen het noodlot. Gebrek aan contanten werkte verlammend op een energie als van Van Imhoff.

Ook hij had zijn fouten. Hij beging namelijk de onhandigheid, om op een receptie bij den sultan

van Soerakarta den broeder van den sultan, die mede aanwezig was, in het bijzijn van geheel het hof een reprimande toe te dienen over de onrechtmatige occupatie van een stuk land, dat deze in beheer had genomen.

De beleedigde prins verliet op staanden voet het hof en sloot zich bij andere vijanden van de Compagnie aan. Gezamenlijk met hen voerde hij toen een guerilla, welke in politieken zin ernstige gevolgen heeft gehad voor Java. De prins, Mangkoe Boemi, werd zelfs als tegenkeizer van Soerakarta uitgeroepen en vond hierbij steun van de meeste rijksgrooten. De rechtmatige troonopvolger immers had verklaard, dat hij alleen maar bij de gratie van de Compagnie titel en waardigheid aannam, iets wat natuurlijk als een onnationale daad werd uitgelegd. Mangkoe Boemi beschikte over veel vrienden en vermeesterde een groot gedeelte van Mataram. Dit gaf aanleiding tot een strijd, die bekend staat als de 3de Javaansche successieoorlog (1749—1757).

Het schijnt mede aan Van Imhoff te wijten, dat in Bantam een groote opstand uitbrak. Ware de corruptie niet zoover doorgevreten, dan had hij dezen misschien gemakkelijk kunnen voorkomen. Bij het overlijden van Van Imhoff had de Compagnie strijd met Bantam en Mataram tegelijk.

Een man van beteekenis was vervolgens de G.-G. Reynier de Klerk, die in 1777 Van Riemsdijk als zoodanig opvolgde. Zuid-Celebes werd onder zijn bewind namelijk gezuiverd van de zeeroovers,

die aldaar onder een zekeren Sangkilang zich een grooten aanhang hadden weten te verwerven. Na De Klerk ging het mis met de Compagnie. Niets kon de débacle meer tegenhouden. Zijn opvolger Alting was niet bij machte de doorvretende corruptie tegen te houden, waardoor ons gezag zienderoogen verzwakte.

Van deze zwakte maakten de Engelschen gebruik, door zich te nestelen in onze Oost, vooral op Sumatra. Alleen van Bantam zijn ze verdreven. Engeland wist voor zijn zeevaarders de vrije doorvaart in den geheelen Archipel te bedingen. Negapatnam, dat de sleutel uitmaakte van Ceylon, werd aan de Engelschen afgestaan.

In 1784 had de Compagnie reeds een schuld van 55 millioen gulden. In 1798 werd het octrooi der V.O.C. vernietigd door de Staten Generaal. Men heeft wel eens gezegd, dat de woorden V.O.C niet moesten worden gelezen als Vereenigde Oost-Indische Compagnie, maar als „vergaan onder corruptie"!

Door den toestand in Europa — Holland was inmiddels bondgenoot van Frankrijk geworden — werden de vijanden van Frankrijk nu ook die van de Nederlandsche koloniën. Na een overgangsperiode zag Nederlandsch-Indië weer een man in de ware beteekenis van het woord als gebieder. Dit was Herman Willem Daendels.

In 1808 arriveerde hij en heeft tot zijn expireeren als gouverneur-generaal — hoewel onder onmiddellijk gezag van Lodewijk Napoleon — zéér veel

goeds voor Indië gedaan. Een markante figuur was Daendels, die in de drie jaar tijds van zijn bestuur over de ontredderde kolonie blijken gaf van een scheppenden en ver vooruitzienden geest. Getuigenis hiervan geven de groote postweg over geheel Java, het verbeterde Buitenzorg, de herbergen en posthuizen, welke werden gebouwd. Hij zorgde er in het algemeen voor, dat Java beter in staat van verdediging kon worden gebracht door het scheppen van verschillende forten en maritieme stations. Voor het tegengaan van zeeroof kreeg men de beschikking over 45 oorlogsprauwen, welke goed bleken te voldoen.

Daendels' grootste verdienste was het centraliseeren van het bestuur. Hij bestreed hiermede het euvel van te groote zelfstandigheid der residenten en de heerschende corruptie door te groote macht der plaatselijke ambtenaren. Hij waakte scherp tegen het aannemen van geschenken of emolumenten van ambtenaren, maar zorgde, dat allen — dus ook de inlandsche ambtenaren — een behoorlijke bezoldiging ontvingen. Djattiwezen, rechtspraak, assaineering van Batavia, aanleg van de nieuwe woonstad Weltevreden, dit alles bewijst zijn groote bestuurscapaciteit.

Den korten tijd in aanmerking genomen, dien hij op Java doorbracht en de werken beschouwend, die in zoo snel tempo tijdens zijn bewind zijn voltooid, valt het niet te verwonderen, dat zijn naam met eere wordt genoemd. Nog heden ten dage vergeet men dan zijn ruwheid, zijn hardvochtigheid als men wil, en zelfs uit inlandschen mond

heeft het geklonken: „Geeft ons liever een Daendels dan dien wij nu tot G.-G. hebben!"

Verschrikt over de slechte berichten, welke de vele vijanden van den landvoogd over Daendels rondstrooiden, heeft Lodewijk Napoleon zelf den „IJzeren Maarschalk" teruggeroepen. Géén van die berichtgevers kon zich echter als persoonlijkheid met een Daendels meten.

Evenwijdig met de geschiedenis van Nederland en Frankrijk in de nu komende jaren was het wedervaren van Oost-Indië. In 1811 werd generaal Janssens tot opvolger van Daendels benoemd, met als legeraanvoerder naast zich generaal Jumel.

Had Daendels aan het verbeteren van den algemeenen toestand veel bijgedragen, gedurende de korte periode van zijn onderkoningschap heeft hij den slechten economischen toestand niet kunnen wijzigen.

In Europa waren twee machten met elkaar in strijd. Napoleon voerde het continentale stelsel in, terwijl in den Oost-Indischen Archipel de Fransche vlag wapperde. Het lot wilde, dat Engeland tot den aanval overging, toen de krachtige bestuurder, die misschien met succes tegen Albion had kunnen opereeren, was teruggeroepen. Het lot wilde, dat Engeland tot den aanval overging en door de onvoldoende verdediging van niet tot hun taak berekende troepen in korten tijd meester van het eiland was.

Toen in 1811 Lord Minto met een Engelsche vloot voor de reede van Batavia verscheen, was Janssens niet opgewassen tegen de overmacht

van 13.000 man landingstroepen en men moet het aan den Franschen generaal Jumel wijten, dat de terugtocht van Batavia voor de zegevierende Engelsche troepen in een vlucht ontaardde. Het Hollandsche leger was niet opgewassen tegen den vijand, omdat het contingent Europeanen — 600 van de 8000 man — te gering was, terwijl Minto en Auchmuty de beschikking hadden over 4000 Europeanen en een groot kwantum krijgshaftige Sikhs en Maratten. De inlanders van het leger van Janssens en Jumel daarentegen waren geen soldaten, doch gepreste en vrijgelaten slaven. De bewapening was zeer onvoldoende: verschillende geweren waren niet eens van een slot voorzien. Men kan hieruit gemakkelijk een voorstelling maken van den toestand, zooals deze was in de laatste jaren van de O.I.C., toen er nog geen Daendels was verschenen, om eenige orde in den chaos te scheppen.

Na verschillende vergeefsche schermutselingen bleven de Engelschen op 17 September 1811 meester van Java (capitulatie van Toentang); een verdrag werd geteekend, waarbij Java en onderhoorigheden onder Engelsch gezag kwamen. Er zijn gezaghebbende schrijvers, die wijzend op wat in dien tijd en later in Zuid-Afrika zich afspeelde, zeggen: „L'histoire se répète!", daarbij zinspelend op het heden.

Als vertegenwoordiger van het gezag verscheen nu Thomas Stamford Raffles, wederom een bijzonder man, ditmaal door den Engelschen heerscher gekozen, en één waaraan Indië veel te danken

heeft. Noch Daendels in den Franschen tijd, noch Raffles kan men beschuldigen van bekrompenheid. Beiden steken hoog uit boven vele andere bestuurders, die ons Indië heeft gehad. Daendels door zijn baanbrekend werk voor den aanleg van wegen, openbare werken, enz., waardoor de openlegging van Java is bevorderd en niet in het minst de handel; Raffles door zijn aandacht te schenken aan de practische wetenschap. Hij zag het groote nut in voor de landbouwnijverheid van den Plantentuin, interesseerde zich sterk voor de Bankasche tinmijnen, moedigde geleerden en explorateurs aan, schreef zelf een uitstekend werk over den Archipel: History of Java, waarin echter één groote fout schuilt, namelijk de miskenning van de Nederlanders. Rechtspraak, landrentewezen, verbetering van het lot der slaven en nog meer kan in zijn voordeel worden gezegd.

De in het algemeen zeer nuttige werkzaamheid van Raffles kwam tot een einde door het bericht, dat Napoleon was gevallen en Nederland zijn onafhankelijkheid weder had verkregen. Op 13 Augustus 1814 bepaalde de Londensche Conventie, dat Nederland zijn koloniën terugkreeg met uitzondering van Essequibo, Berbice, Demarary, de Kaap en Ceylon.

De officieele overgave aan de drie Nederlandsche commissarissen-generaal had plaats op 19 Augustus 1816. In de societeit „De Harmonie", oud-Indischgasten welbekend, bood de scheidende gouverneur-generaal den commissarissen-generaal een maaltijd aan (April 1816).

HOOFDSTUK II

INDIË ONDER ORANJE

TIJDENS de Napoleontische oorlogen klonken in Engeland herhaaldelijk stemmen, verkondigend dat een economisch sterk Nederland een uitnemend bolwerk tegen Frankrijk's veroveringszucht zou kunnen zijn. Tevens was in het verdrag van 1814 vastgesteld, dat de Nederlanden den slavenhandel met kracht zouden tegengaan. In October 1815 waren de drie commissarissen-generaal, mr. D. Th. Elout, G. A. G. P. baron Van der Capellen en de oud-luitenant gouverneur-generaal A. A. Buyskes naar de Oost vertrokken, waar zij op 7 April 1816 aankwamen met 1800 man troepen en een aantal schepen. Ze werden feestelijk ontvangen, gelijk hierboven reeds vermeld.

Toch waren er in Engeland nog krachten op uit, de oude, sinds kort weer nieuwe meesters lastig te vallen. Veel last ondervonden de commissarissen nog van Raffles, die er niet in kon berusten, dat zijn tijd voorbij was. Bij de overgave van Padang, de gezagserkenning van de Nederlanders door den sultan van Palembang, heeft Raffles niet nagelaten tersluiks de Nederlanders te boycotten en hen te dwarsboomen. Zelfs de bevelen van Lord Hastings, gouverneur-generaal van de Engelsche Compagnie, konden niet voorkomen, dat Raffles zich sterk tegen de voortschrijdende Nederlandsche occupatie van de bestuursposten verzette. Hij steunde den sultan van Atjeh, van wien

hij het recht verkreeg, om met uitsluiting van alle anderen zich in Atjeh te vestigen. Zoo kregen de Engelschen het gedaan, daar een resident en een Engelsch kantoor te plaatsen. Singapore aan de overzijde was rechtens Nederlandsch gebied, hetgeen niet wegnam, dat in 1819 hier de Engelsche vlag woei niettegenstaande de Nederlandsche protesten. Sindsdien is die vlag daar blijven wapperen.

Bij het in 1824 geteekend Tractaat van Londen erkende Nederland de Engelsche heerschappij aan den overwal; Engeland stond Billiton, Nias en Bengkoelen af met nog andere bezittingen op Sumatra. De Nederlandsche factorijen in Voor-Indië en Malakka kwamen echter in Engelsche handen. Vervolgens waren de consequenties van het tractaat, dat men voor de wederzijdsche onderdanen, wat betreft vestiging en handel in beider gebied, gelijke vrijheden toestond. In hoeverre zich deze voorwaarde in de toekomst volgens de regels der reciprociteit heeft ontwikkeld, leert het heden.

De historie van de 19de tot de 20ste eeuw van onze bezittingen in de Oost is zeer omvangrijk. Uit den aard der zaak is hiervan veel meer bekend dan van de voorafgaande eeuwen. Echter staat het als een paal boven water, dat het Nederlandsch gezag in de twaalf decenniën, welke sindsdien verliepen, een geweldige schrede heeft gedaan op het pad van den vooruitgang en efficiënter heeft gewerkt dan in drie daaraan voorafgaande eeuwen.

Bloed en tranen heeft deze ontwikkeling gekost; vaak deed men een schrede terug, in plaats van

onveranderlijk voort te gaan; men moet wel tot de slotsom komen, dat speciaal Nederlanders door hun specifiek Nederlandsche eigenschappen Nederlandsch-Indië gemaakt hebben tot wat het nu is.

Een voorbeeld voor de andere koloniale mogendheden, waarvan een Pasquier en een d'Angoulvant — de eerste kort geleden overleden, beiden ex-gouverneur-generaal van Fransch Indo-China — getuigden en dat, zelfs in deze ontredderde tijden, als model kan dienen voor andere volken, die in tropische gebieden iets willen bereiken.

De tegenwoordige koning Leopold III van België maakte speciaal reizen, toen hij nog kroonprins was, om in Nederlandsch-Indië kennis en ervaring op te doen, welke hij wenschte te benutten voor de ontplooiïng van de Congo.

Op 13 Augustus 1814 bepaalde de Londensche conventie dus, dat Nederland zijn koloniën weer in bezit kon nemen. De grondwet van 1814 bevatte een artikel 36, hetwelk behelsde: *De Souvereine Vorst heeft bij uitsluiting het opperbestuur over de koloniën en bezittingen van den Staat in andere werelddeelen.*

Dit beteekende daarom nog niet, dat in werkelijkheid het Nederlandsche gezag in 1814 overal bevestigd was.

In de Molukken b.v. deed Portugal zijn aanspraken gelden op Larantoeka, welke eerst werden opgegeven in 1859, nadat Nederland in 1851 Larantoeka reeds had bezet. Men had hier af te

rekenen met de slavenhandelaars — iets wat tot diep in de 19de eeuw veel strijd kostte.

Eerst in 1914 was Nederland het met Portugal eens over de grens van Timor, welke tusschen de beide gedeelten loopt.

Banda en Ambon zijn tot 1817 in Engelsche handen gebleven. Speciaal op Banda heeft men moeite ondervonden van de hebzuchtigheid der vroegere handelaars in specerijen uit vorige eeuwen, en er brak zelfs een opstand uit, toen het Nederlandsche gezag aldaar werd gevestigd. Deze werd gedempt door Buyskes in 1818. In 1824 werd het tractaat van Londen gesloten, waarbij men afstapte van het protectionistische streven, dat voordien Sumatra had gekenmerkt. De invoerrechten van Britsche goederen zouden niet meer mogen bedragen dan het tweevoud der rechten, welke van de eigen ingevoerde goederen werden geheven; ingeval de laatste vrij van invoerrechten waren, mocht niet meer dan 6 pCt. worden berekend. Wat den handel betreft, deze werd dus op zeer liberale grondslagen gevestigd. Engeland zag echter zijn fabrieksnijverheid in dien tijd bijzonder tot ontwikkeling komen en deze kon haar fabrikaten verhandelen beneden den prijs, welke andere importeurs in Nederlandsch-Indië moesten vragen. Mede met de koffie, welke Engeland voor andere importeurs belastte met een invoerrecht van 1 shilling, werden de Engelsche importeurs, die haar van Java invoerden, door het véél lagere recht van 9 pences begunstigd.

De Nederlandsche handel was huiverig gewor-

den voor transacties in Indië; de koffieprijs was zeer gedaald, zoodat men besloot tot het sluiten eener leening van ruim *f* 20.000.000,— bij Palmer & Co. te Calcutta.

Koning Willem I toonde nu een buitengewoon gelukkig initiatief, dat heeft bijgedragen tot de vernieuwing van de handelsbelangen tusschen Nederland en koloniën.

29 Maart 1824 werd de inteekening opengesteld op de Nederlandsche Handelmaatschappij tot een bedrag van *f* 12.000.000,— kapitaal, waarvan de Koning deelnam voor *f* 4.000.000,— en hierbij 4½ pCt. rente garandeerde. Dit gaf het particuliere kapitaal vertrouwen, zoodat dit voor nog *f* 65.000.000,— uitschreef. De Handelmaatschappij verkreeg den verkoop van gouvernementsproducten en de bankiersfunctie voor het Gouvernement.

Deze taak kreeg groote beteekenis door de invoering van het cultuurstelsel, waarop wij nader terugkomen. Na 1873 zocht en vond de N.H.M. een ander arbeidsveld, en wel in het financieren van cultuur-ondernemingen, het handeldrijven in Indische producten als Java-suiker en Sumatratabak. De Nederlandsche scheepsbouw, de Twentsche katoennijverheid zijn door de werkzaamheid van de N. H. M. tot bloei gebracht.

Johannes, graaf Van den Bosch, gouverneur-generaal van 1830 tot 1834, voerde het cultuurstelsel in, dat hierop berustte, dat men het Gouvernement beschouwde als de eigenaar van den grond, en de bevolking als de pachters ervan.

In plaats van pacht moest de bevolking één vijf-

de van den grond ter beschikking stellen en bebouwen met die producten, welke voor de Europeesche markt geschikt waren. De voornaamste producten waren koffie, suiker, indigo, later ook thee, tabak, peper, katoen en kaneel. Na het oogsten was de bevolking verplicht het product naar de Europeesche en Chineesche fabrieken te brengen, die het afgewerkte product tegen een vasten prijs aan het Gouvernement dienden te leveren. Een groot corps ambtenaren werd ingesteld, om toezicht te houden op de juiste nakoming van het stelsel, terwijl de ambtenaren hiervoor een extra belooning in den vorm van cultuurprocenten kregen. Dit had tot gevolg, dat velen steeds de beste bevolkingsgronden uitkozen voor de gedwongen cultures; ook hun promotie hing af van hetgeen de hun toevertrouwde ressorten opleverden aan 's Lands kas. Voor den rijstbouw kwamen minder gronden beschikbaar, waardoor dit volksvoedsel in prijs steeg. Veel misbruiken slopen dus in het stelsel, dat Nederland aan baten *f* 823.000.000,— opleverde (*f* 672.000.000,— tot 1867 en na 1 Jan. 1867 nogmaals *f* 151.000.000,—); hongersnooden waren er het gevolg van, de bevolking verminderde met honderdduizenden zielen!

De grondwet van 1814 bepaalde dat naast den Koning geen andere organen invloed konden hebben op het bestuur der koloniën. Het kwam in 1848 tot een wijziging van deze wet, toen werd vastgesteld, dat de Koning jaarlijks aan de Staten Generaal verslag zou doen van het beheer der

bezittingen en koloniën. De wet voorziet in het beheer en de verantwoording der koloniale geldmiddelen.

Er waren vele oorzaken, welke tot deze grondwetsherziening leidden. De Kamer maakte bezwaar tegen de uitgaven voor den oorlog met de Zuidelijke Nederlanden in 1830, welke met het Indische geld werden bestreden. De vrijzinnige beginselen, die in dien tijd algemeen werden verkondigd, waren mede van invloed, om tot een verandering van de grondwet te geraken.

De verandering, in 1848 aangebracht, diende ertoe aan te geven, dat gelijkheid van grondgebied niet noodzakelijk behoeft mede te brengen gelijkheid van de staatsrechtelijke positie, evenmin gelijkheid van de staatkundige rechten van de bewoners in de koloniën en het moederland (Struijcken). Mede onder invloed der toenmalig machtig opkomende liberale gedachte ontstond in de grondwet van 1887 de volgende strekking: dat de bewoners der koloniën deel uitmaken van de Nederlandsche volksgemeenschap, niet als middel om den kolonialen bodem zoo vruchtdragend mogelijk te maken, maar als doel, om hen de vruchten te doen deelachtig worden van de Nederlandsche cultuurgemeenschap.

Thorbecke's standpunt was, dat het Rijk als een eenheid staat boven de drie overzeesche gewesten, zooals de Staat uitgaat boven de elf provincies.

In 1917 kwam een wijziging tot stand betreffende de aanduiding der overzeesche gewesten,

die niet meer luidt: koloniën en bezittingen, maar gelijkgerechtigd gebiedsdeel (vgl. G. Knuvelder, Over Ned. Indië). Tenslotte werd in 1925 bepaald aangaande de vaststelling der begrooting, dat de gouverneur-generaal deze indient bij den Volksraad, die onder mededeeling van zijn gevoelen het ontwerp aan den G.-G. terugzendt.

Zoo is de gouverneur-generaal rekenschap verschuldigd betreffende algemeene lijnen van bestuur aan den minister van koloniën; in détails echter kan hij de gedragslijn volgen, welke hem goeddunkt (Fock).

Minister Franssen van de Putte schafte de verplichte cultures af met uitzondering van suiker en koffie; in 1863 voor kruidnagel en notemuskaat; in 1865 voor indigo, thee en cochenille; in 1866 voor tabak. Hij ging hierbij uit van het beginsel, dat de particuliere ondernemer zich onder het cultuurstelsel niet kon vestigen en handhaven, tevens, dat de baten voor het land zouden toenemen, mits men voor den particulier gelegenheid schiep tot eigen landbouw-industrie. Vervolgens had het Indische Gouvernement in de jaren van het cultuurstelsel een groote schuld gemaakt, welke door het moederland steeds was aangezuiverd.

Legde Franssen van de Putte den grondslag voor de particuliere nijverheid, eerst minister De Waal gelukte het in 1870 de z.g. agrarische wet tot stand te brengen, waarbij de inlandsche grondrechten afdoende werden beschermd en tevens de verhouding tot het Gouvernement werd geregeld.

De staat verklaart allen grond, waarop anderen geen rechtsgeldige aanspraak kunnen maken, tot zijn domein.

Het vrije landsdomein nu geeft de staat aan al zijn onderdanen in verschillende vormen uit — n.l. als eigendom, opstal, erfpacht, gebruik, huur, enz. Zooals wij hierboven zagen, was de suiker- en koffiecultuur een gedwongene. Wederom aan De Waal was het te danken, dat de suikercultuur geleidelijk werd ingekrompen. In 1891 was deze geheel vrij geworden.

De vrije suikercultuur heeft de gedwongene verre overvleugeld, en niet alleen dat; de bevolking heeft van de laatste niets dan leed ondervonden, terwijl de vrije suiker haar welstand bracht, getuige het rapport van de Kat Angelino, het z.g. suikerrapport.

De misbruiken van het cultuurstelsel deden een Eduard Douwes Dekker, den assistent-resident van Lebak, onder het pseudoniem Multatuli, naar de pen grijpen; zijn Max Havelaar klonk de conservatieven van dien tijd als een J'accuse in de ooren! Bekend is ook van hem: Vrije arbeid in Nederlandsch-Indië.

De gouvernementskoffiecultuur, in de Max Havelaar zoo terecht gehekeld, heeft een lang leven gehad. Door de geleidelijke afschaffing ingevolge de motie Van Houten in de Tweede Kamer (1892) werd besloten, dat ingeval de bevolking door de daling van den marktprijs geen loon naar werken kreeg, men haar een bijslag zou geven, welke in geen geval meer mocht bedragen dan

voor een loonend drijven van deze cultuur mogelijk was. Eerst in 1917 werd in de Preanger de laatste gedwongen koffiecultuur voorgoed afgeschaft.

Hoe was temidden van deze zich ontwikkelende koloniale maatschappij de positie van den Nederlandschen ondernemer geworden? Vele particuliere landerijen dateeren uit den tijd, dat het geschenkenstelsel nog bestond. Hoewel men de laatste jaren gestadig bezig is met den afkoop dier landerijen als Tjanpea e.a., kan toch niet worden ontkend, dat de stichting ervan wijst op den wensch van vele Nederlanders, onder wie oud-ambtenaren en zelfs gouverneurs-generaal, om „blijver" te worden in Nederlandsch-Indië.

Gaan wij de ontwikkeling van Sumatra na, dan zien wij, dat daar in het begin van de 19de eeuw de slavenhandel nog levendig tierde. Zoo werden b.v. in 1823 300 stuks slaven ingevoerd, voornamelijk Bataks, buitgemaakt in onderlinge oorlogen, en in 1867 zelfs eenige duizenden. De slavenhandelaars waren meestal Maleiers, die de slaven tegen geweren inruilden, en omgekeerd. De vestiging van de Nederlanders op Sumatra's Oostkust ging met buitengewone moeilijkheden gepaard. Eerst in 1862 maakte de toenmalige resident van Riouw, Netscher, een begin, door de onderhoorigheden van Siak onder Nederlandsche vlag te brengen.

Dat dit niet zoo erg gemakkelijk ging, bewijst het feit, dat de Atjehers nog in 1861 twee schepen met de Nederlandsche vlag in top aanhielden en

opbrachten. In Februari 1863 bedreigde een Atjehsche vloot Deli. De Atjehsche oorlog brak uit in 1873.

Door het verdrag van 1824, inhoudende dat Nederland en Engeland respectievelijk elkaars handel zouden bevoordeelen in beider koloniën, verbond het Nederlandsche Gouvernement zich zorg te dragen voor de beveiliging van zeevaart en handel in Atjeh — alles onder beding, dat Nederland Atjeh's onafhankelijkheid zou respecteeren. Dit bracht Nederland in een onmogelijke positie. Het Sumatra-verdrag van 1871 bracht eindelijk verandering: Engeland verzekerde Nederland hierbij het recht, om zijn contrôle over Sumatra uit te strekken. Nederland was inmiddels begonnen met het invoeren van een „open-deur-politiek" en vrijhandelsstreven. Deze laatste factoren gaven voor Engeland den doorslag, om het verdrag te bekrachtigen; immers, andere mogendheden zooals Frankrijk, Vereenigde Staten en Rusland zouden met interventie kunnen dreigen.

Temidden van deze troebelen en onrustige tijden was er een man met buitengewoon veel moed en geestkracht, die den eersten steen voor de tabakscultuur legde. In 1863 vestigde zich Jacobus Nienhuys aan den mond van de Delirivier. Zes jaar later werd door de Handelmaatschappij en de heeren Janssen, Clemen en Nienhuys de Deli-Maatschappij opgericht als eerste naamlooze vennootschap in Nederlandsch-Indië. Het oprichtingskapitaal bedroeg *f* 300.000.—; in 1927 was dit gestegen tot *f* 30.000.000.—. Het gebied, waar het

terecht zoo beroemde Delidekblad vandaan komt, heeft een oppervlakte van ongeveer de provincie Drente; de kapitalen, welke met de tabak werden verdiend, hebben zeer veel bijgedragen tot den bloei en groei van Sumatra. Behalve de inkomsten voor 's Lands kas, kwamen groote bedragen ten gunste van het landschap. Eén tabaksmaatschappij legde *f* 5.000.000.— ten koste aan onderhoud en verbetering van wegen en rivieren; andere maatschappijen gaven een even groot bedrag daaraan uit.

De Oostkust van Sumatra alleen stortte — na aftrek van alle onkosten van bestuur — van 1917 tot 1927 een netto overschot van *f* 213.000.000.— in 's Lands schatkist.

In 1927 bedroeg het bedrag aan koelieloonen in de tabakscultuur *f* 24.000.000.—, waarvan ruim twintig millioen gulden voor de werklieden, die onder de poenale sanctie vielen.

Hoewel de prijzen niet meer zoo zijn als in die jaren, staat de Delitabakscultuur nog op een stevige basis. Voor 1932 bedroeg de uitvoer van tabak van Sumatra 13 millioen kilo's. In 1933 bedroeg echter de gemiddelde waarde per ton uitgevoerde tabak ongeveer de helft van die in 1928!

Langzamerhand wist het Nederlandsche gezag zich van de kustnederzettingen tot in het binnenland uit te breiden. Nu Nederland de vrije hand had verkregen bij het Sumatra-tractaat, werd een begin gemaakt met de occupatie van dit gebied. En tenslotte leidde dit tot de in bezitneming van het geheele Nederlandsch-Indische territoir.

Zoo b.v. Atjeh, Lombok, Bali, de Boni-expeditie, de Padri-opstand, en nog zoo veel andere moeizame krijgsoperaties en wapenfeiten, waar duizenden van Nederlands en Indië's zonen den dood vonden.

Aan de hierboven opgesomde feiten zijn de namen van bekende aanvoerders verbonden — zeker in de eerste plaats een Van Heutsz, generaal en „Pacificator" van Atjeh, die naast veldheerstalenten tevens een eminente bestuurskwaliteit vertoonde. Voorts generaal Van Ham, die op 27 Augustus 1894 te Tjakranegara op Bali sneuvelde, gen. Van Daalen, gen. Vetter, Christoffel, Darlang, Rhemrev en zooveel anderen zullen voor ons moeten voortleven. Ook dienen een Dipo Negoro en een Sentot te worden genoemd — dapperen, die als een held in de gelederen van hun landgenooten hebben gestreden. Gedenkenswaard zijn dan de woorden van kolonel L. A. Snell, oudcommandant van het corps marechaussée op Atjeh, die vele belangrijke krijgsbedrijven meemaakte. Hij getuigde aldus: „Wij hebben het Atjehsche volk leed, zeer veel leed berokkend. Onze plicht is het, dat weer goed te maken; haat moet verdwijnen, om plaats te maken voor waardeering en vriendschap, maar dat is een langdurig proces, loopend over generaties.

Aan de jongeren is die taak beschoren, verheven en schoon; zij eischt zelfbeheersching, tactvol optreden en het uitvoeren van bevelen zonder onnoodig bloedvergieten, rechtvaardigheid!"

Verder zegt hij nog: „Een dapper vijand verdient

hulde en waardeering van zijn tegenstander. Ik heb Atjeh en zijn bewoners lief gekregen!"

Nederlandsch Nieuw-Guinea is in 1545 door den Spanjaard Inigo Ortiz ontdekt, toen hij van Tidore naar Mexico wilde varen. De naam Guinee gaf hij aan het nieuw ontdekte land, omdat de inwoners hem sterk aan die van Guinea deden denken: zwarte huidskleur en gekroesde haren.

Ortiz nam Nieuw-Guinea voor Spanje in bezit. In 1606 ontdekte een Nederlandsch schip een stuk van de Zuidkust; Carstensz zeilde in 1623 met de Pera de Zuidkust af, waar hij toen de sneeuwbergen ontdekte.

Door den in 1713 gesloten vrede van Utrecht ging Nieuw-Guinea weer voor Spanje verloren, en kwam het onder den sultan van Tidore. De Compagnie gaf blijken van haar belangstelling, welke echter alleen maar negatief waren — n.l. het uitroeien van alle nagel- en notemuskaatboomen, ten gerieve van het monopolie in de Molukken, waarvoor in 1657 een contract met Tidore werd opgemaakt. In 1660 werden de grenzen bepaald van Tidore, Ternate en Batjan, waarbij aan Tidore werden toegewezen alle eilanden, waar de „Papoeën" woonden. In 1678 verkende de Compagnie de kust bezuiden de Mac Cluergolf, maar men vond de menschen „ijselijke gedrochten", waarmee niets was aan te vangen en liet Nieuw-Guinea daarom links liggen.

In 1705 voer een Nederlandsch schip „De Geelvinck" naar de Noordkust van Nieuw-Guinea,

waaraan de Geelvinckbaai haar naam dankt.

In 1791 nam Mac Cluer de Noord- en Westkust op, in 1793 werd Doreh bezet door de Engelschen, die er tot 1795 bleven. In 1814 regelden zij opnieuw de grens tusschen Ternate en Tidore, daarbij de Noordkust voorbij de Geelvinckbaai aan den sultan van Tidore latend. Toen in den tijd van gouverneur-generaal Du Bus de Gisignies geruchten in omloop waren, dat Engeland een vestiging op de Zuidkust van Nieuw-Guinea overwoog, liet Du Bus hier in 1828 de Nederlandsche vlag planten (aan de Tritonbaai).

De definitieve grensregelingen namen geruimen tijd in beslag.

Op 30 Juli 1848 werden er wapenborden geplaatst, welke de grens van het Nederlandsche gebied vaststelden, volgens de opmetingen van den ambtenaar A. Lublink Weddink. In 1885 nam Engeland het niet-Nederlandsche gedeelte in bezit. In 1891 had een nieuwe grensregeling met Engeland plaats, welke langs de Flyriver loopt.

Onder gouverneur-generaal Du Bus de Gisignies werd de theecultuur ter hand genomen, welke in 1827 het eerst nabij Garoet werd uitgeplant.

De invoer van rubber is van later datum en dateert van 1882. In 1852 kwam de eerste kinaboom op Java aan, terwijl in 1855 in Tjinjiroean de eerste kina-aanplant werd aangelegd. Uit de proeven van gouvernementswege ontstonden gouvernementscultuurondernemingen. Zij hebben in later jaren aanzienlijke baten aan 's Lands schatkist geleverd, echter noodzakelijkerwijs in con-

currentie met die landen, die met particulier kapitaal werkten.

Deze landbouwwerkzaamheid heeft zich in den loop der jaren zeer sterk ontwikkeld en veel bijgedragen tot de ontwikkeling van het binnenland van onze kolonie, dat zonder haar niet op een dergelijke wijze zou zijn opengelegd voor handel, verkeer en opheffing uit een feodalen toestand, als nu het geval is. Werkte men tot voor kort in Sumatra met z.g. contract-koelies volgens de poenale sanctie, welke geleidelijk zal worden opgeheven (welke afschaffing een twijfelachtig resultaat zal opleveren), op Java zijn de arbeiders vrije koelies.

Vóór de opening van het Suezkanaal, welke op 17 November 1867 plaats had, geschiedde het scheepsvervoer tusschen moederland en koloniën om de Kaap. De theeklippers, snelvarende zeilschepen, die hiervoor werden gebruikt, behooren reeds tot het verleden. De stoomboot, trein, vrachtauto en een schitterend wegenstelsel hebben in Ned.-Indië 100 maal sneller ontwikkeling gebracht dan voorheen mogelijk was. Niet zonder schokken is deze ontwikkeling tot stand gekomen; de afstand tusschen Oostersch en Westersch levenspeil bracht steeds conflicten met zich mede. Conflicten, zoowel door technische moeilijkheden als door het „ontwaken" der inheemsche bevolking.

Na de gouden jaren der O.I.C. heeft het cultuurstelsel Nederland met onmetelijke schatten gezegend. Tot 1870 heeft dat zoo geduurd en werden de baten, aan Java's bodem ontworsteld, niet

voor den opbouw van het land zelf besteed.

Bij de invoering van een aparte Nederlandsch-Indische begrooting werd zulks voorgoed onmogelijk gemaakt. De open-deur-politiek is evenwel nog oorzaak, dat groote winsten — aan Nederlandsch Indië onttrokken — naar het buitenland vloeien.

Douwes Dekker, Van Deventer, Van den Berg, Stokvis, mannen van verschillende overtuiging en richting, lieten een waarschuwend woord hooren. Men kan wel zeggen, dat hun inzicht het gewonnen heeft. De z.g. ethische richting heeft aan het Indische volk enorm veel gegeven, dat broodnoodig was (zie hiervoor Tillema): onderwijs, hygiëne, irrigatie — in één woord de z.g. opheffing.

Zooals iedere ontwikkeling met fouten gepaard gaat, zoo zien wij ook in het vereffenen van de „eereschuld" wederom dezelfde fout geslopen, die de O.I.C. tot den ondergang heeft gedoemd. De steeds wisselende politiek van het moederland verhindert het voeren van een standvastig koloniaal beleid. Door de groote vlucht, welke de economische ontwikkeling heeft genomen, is het persoonlijk contact van de inheemsche bevolking met de Nederlanders sinds 1814 enorm toegenomen. Daar de economische belangen van beide bevolkingsgroepen van integreerend belang zijn voor Indië to be or not to be, is persoonlijk contact tusschen beide een vereischte.

Tal van hinderpalen liggen op dezen weg van hechte samenwerking. Verschillende gouverneurs-generaal hebben bijgedragen tot het opruimen van

deze hinderpalen. Gedurende de Compagnie bestond er geen behoorlijke rechtspraak. Onder Daendels werd voor het eerst een Inlandsche rechtbank ingevoerd, waarvan inlandsche ambtenaren en priesters deel uitmaakten. Boven de eenvoudige landgerichten stelde hij nog te Semarang en te Soerabaja twee landraden in, die als hof van appèl dienden.

Raffles bracht hierin weer verandering. Hij stelde in plaats van de negen landgerechten en twee landraden zestien landraden in, in elke residentie één. Voor misdrijven, waarop de doodstraf stond, schiep hij drie Rechtbanken van Ommegang, waar een „ommegaand" rechter ter plaatse van de misdaad recht sprak met een jury van inlandsche hoofden. Reeds onder Daendels werd de inlandsche adat in acht genomen.

Mede onder Raffles werd de pijnbank afgeschaft, terwijl de G.-G. het recht van gratie behield. De verbetering der rechtspraak, door Raffles ingezet, werd onder de drie commissarissen-generaal Van der Capellen, Elout en Buyskes voortgezet: er kwamen verbeteringen en aanvullingen. Ambon en Makassar kregen Raden van Justitie. De Jury's werden afgeschaft en te Batavia kreeg het Hoog Gerechtshof zijn zetel. Crimineele zaken werden door een rechter op zijn rondreis geregeld, zoodat de Rechtbanken van Ommegang gehandhaafd bleven. Bij de verdere ontplooiing der buitengewesten kregen ook Ambon en Ternate, Padang en Medan hun rechtbank, welke sedert 1882 Landraad heette.

Op 1 Mei 1848 werd op Java en Madoera het Compagnie's recht, dat toen nog gebruikelijk was, vervangen door een variatie op het Nederlandsch recht; het werd later ook in de buitengewesten ingevoerd. Door deze nieuwe rechtspraak kwam men tevens tegemoet aan den wensch en de urgentie, welke de Europeanen toen reeds uitspraken ten voordeele van een recht, dat èn de inheemschen èn de Nederlanders omvatte, die immers door de opkomst der particuliere nijverheid zeer nauwe relaties kregen. De rechtsopvattingen van Oost en West zullen in wezen niet zoo heel veel verschillen, in de practijk kreeg men te maken met voorschriften der inlandsche maatschappij, welke de eeuwen door van kracht waren geweest en in nauw verband stonden met de daar geldende opvattingen en heerschende gebruiken van het volk.

De studie van het adatrecht werd aangevat op initiatief van C. van Vollenhoven. Het adatrecht, dat later is ingevoerd, houdt geheel rekening met de inzichten der inlandsche bevolking, behalve wanneer het in strijd is met de algemeen geldende voorschriften van recht en billijkheid (art. 75).

Dit volksrecht of privaatrecht, gereglementeerd en ontplooid door den Nederlandschen wetgever, is een schitterend geschenk geweest aan de inlandsche bevolking.

Het strafrecht echter is gebaseerd op dezelfde rechtsbegrippen, volgens welke het strafrecht voor Nederlanders is opgebouwd.

De grondige kenner van het adatrecht en Mohammedaansch recht (twee zéér verschillende zaken) was prof. Snouck Hurgronje, in 1891 benoemd tot adviseur in Mohammedaansch recht, in 1899 tot adviseur voor inlandsche zaken. Van 1906 tot 1927 was hij verbonden aan de Leidsche Universiteit. Was het werk van Snouck Hurgronje en van Van Vollenhoven op zichzelf onontbeerlijk en van zéér groote waarde, het lot heeft gewild, dat zich naast hun omvangrijke en moeilijk te waardeeren arbeid een strooming ontwikkelde, welke geheel is gaan afwijken van de oorspronkelijke bedoeling van hun strikt wetenschappelijken arbeid.

Onder prof. Van Vollenhoven werden honderden jongelui opgeleid tot de taak, die hen wachtte als Indisch bestuursambtenaar. Zij hadden wellicht geen bekwamer leermeester kunnen vinden, die hun geest bekend maakte met de doolhoven in de rechtsopvattingen der inlandsche maatschappij; uit den aard der zaak zijn uit de „school van Van Vollenhoven" bestuursambtenaren gevormd, die hun voorgangers mijlenver vooruit waren in kennis en geschiktheid om het Nederlandsche gezag te dienen in het belang der Nederlandsche en inheemsche bevolking.

Echter zijn de uitkomsten van die studie niet altijd vrij gebleven van vreemde invloeden. Zoo is in dien tijd de z.g. ethische koers begonnen, die niet altijd uitging van mannen, begiftigd met een grondige kennis van de overzeesche gewesten, al waren er onder hen, die getuigenis aflegden van

een hartstochtelijk en universeel gevoel voor recht (b.v. Van Kol).

De groote schaar van bestuursambtenaren, door de school van Van Vollenhoven gevormd, is niet vreemd gebleven aan deze invloeden.

Hierdoor ontstond een strooming onder het Europeesch bestuursapparaat, om de ontwikkeling — „opheffing", zoo men wil — der inheemsche bevolking evenredig te versnellen aan de mate der economische ontwikkeling dier maatschappij. Hoe nobel bedoeld, hoe edel ook dit streven, hieraan juist moet men het wijten, dat onvergeeflijke fouten zijn begaan.

Als voorbeeld, hoe de particuliere landbouwnijverheid — in stede van de bevolking „uit te zuigen" — de salarissen, betaald in overheidsdienst aan inheemsche krachten, verre voorbijstreefde, kan dienen de heerschende loonstandaard op Sumatra's Oostkust en in de bergcultures van de Preanger op Java. De loonen in de tabak in 1927 per werkman worden berekend als volgt:

per dag aan loon:	58 cent
id. rijsttoeslag	3 cent
id. medische beh.	7 cent
id. vrij wonen	4 cent
totaal . . .	72 cent d.i. per maand *f 21.50.*

Op Java worden de vrije dagen niet uitbetaald, daar was het gemiddelde *f 15.*—. Schrijvers echter halen wel *f* 30.—, mandoers *f* 50.—, losse mandoers voor aangenomen werk *f* 100.—, hoofd-

mandoers tot *f* 75.—, machinisten tot *f* 80.—, kassiers tot *f* 150.— per maand. Vergelijkt men hiermede de salarissen van tikstertjes of schrijvers, krani's en mandoers in overheidsdienst, dan treft het zooveel betere loonpeil in de particuliere bedrijven. De huren in de steden zijn meest van dien aard, dat van het salaris zeer weinig overblijft, hetgeen alweer tot corruptie aanleiding kan geven en ook werkelijk geeft.

Groote zuinigheid en een buitengewone bedrijfscontrole maakten het den particulieren werkgever mogelijk, zulke loonen uit te betalen; het is waar, de fancyprijzen die op de markt werden behaald, zijn nooit in de loonen uitgedrukt, noch in de salarissen der Nederlandsche assistenten op Java; indirect profiteerde b.v. de inlandsche rubberplanter van Djambi en Borneo hier weer van, terwijl de assistenten van Deli enorme tantièmes sleepten en tot tien maal meer verdienden dan hun broeders op Java. Wanneer men echter de loonen van de Europeesche landbouwnijverheid vergelijkt met die, uitbetaald aan batiksters van Chineesche batikkerijen, of met de loonen in Japan aan de industrie-arbeiders van het eigen land, dan komt men tot de slotsom, dat het niet zoo heel erg was.

De huidige noodtoestand heeft ertoe medegewerkt, dat de loonen enorm zijn gevallen en dikwijls onder een minimum-grens zijn geraakt. Laten wij hopen, dat betere tijden zullen aanbreken.

Dat de particuliere landbouw zijn taak heeft

begrepen, is in Deli aan te toonen. De meeste groote cultuurlichamen immers gingen in den loop der jaren over tot aanbouw van modern geoutilleerde ziekenhuizen, waaraan verbonden een vaste medische staf. Zij kunnen in dit opzicht ten voorbeeld strekken aan Europa, waar men niet zoo vlug is geweest.

Particuliere ondernemers gaven den stoot tot oprichting eener cultuurpolitie, die zich op Java verdienstelijk maakte tegen de daar veel voorkomende koffiediefstallen.

Te constateeren valt tevens, dat zich in de jaren 1926 en 1930 de communistische en extremistische uitspattingen voornamelijk om en nabij de steden voordeden en men op de cultuurondernemingen hiervan vrijwel niets merkte.

In de samenwerking tusschen de Nederlandsche assistenten en administrateurs of leiders heeft echter nog het een en ander ontbroken. Wij zoeken dan de verantwoordelijkheid bij de leiders, evenals wij voor de troebelen van '26 en '30 de verantwoordelijkheid zochten bij een onverantwoordelijke bestuurstactiek. Beschouwen wij alleen de Delische assistenten, dan zien wij, dat er ontstellend veel aanslagen werden gepleegd op de Europeesche assistenten, van 1912 tot 1933 in totaal 665, waarvan 28 met doodelijken afloop. Gezien het feit, dat de ondernemer steeds met aandoenlijke plechtigheid eischt, dat de assistent zorgt voor een „goeden omgang met het werkvolk", wordt het toch eindelijk wel eens eisch, dat hij tevens zorge voor „een goeden omgang met zijn volks-

genoot en assistent, mede-Nederlander" — trouwens, wij gelooven, dat er tijden komen, waarin het niet meer mogelijk zal zijn, dat de leider eener cultuuronderneming door ontactvol overbrengen van bevelen zijner directie het leven zijner assistenten in de waagschaal brengt.

De rubbercultuur op Sumatra's Oostkust, welke wij hierboven reeds aanhaalden als een bron van welvaart voor de inlandsche bevolking, ging gepaard met een ontwikkeling der petroleum-exploitatie. Het zich snel uitbreidende autoverkeer gaf aan beide industrieën een ontwikkeling, die zich anders nooit in zoo'n snel tempo zou hebben afgespeeld. Dit gaf aanleiding tot den snellen groei van Palembang. Ook Borneo en Java gingen olie leveren.

Rubberuitvoerwaarde 1924: *f* 202.000.000.—;
petroleum id. id. : *f* 158.000.000.—.

De oudste put van de Kon. Ned. Petroleum-maatschappij op Sumatra te Telaga Saïd is nog steeds in werking. Gedurende de laatste maanden is men in het moederland gekomen tot plannen, om in Nieuw Guinea de aldaar gelegen olievindplaatsen in exploratie te nemen. Jammer genoeg kreeg men niet voldoende Nederlandsch kapitaal bijeen om de exploitatie in haar geheel op zich te kunnen nemen.

Naast de olie verdient ook de steenkool te worden genoemd. Staatsmijnen treft men aan op Sumatra: de Ombilin- en de Poeloe Laoet-mijnen;

particuliere o.a. op Borneo. Van veel belang zijn deze mijnen niet.

Rijk aan mineralen zijn onze bezittingen in de Oost! Goud, tin, diamant, zout, jodium, kalk, zwavel, koper, enz. Dat er nog een aanzienlijk deel van Indië's ertsrijkdom onontgonnen ligt, daarover is men het algemeen eens. De aarde wacht slechts op de spade, die haar ontgint. De spade wacht slechts op den financier, die haar de ontginning mogelijk maakt.

De productie van enkele exportproducten was als volgt van 1926 tot 1933 (in 1000 tonnen):

Rubber	1926	. 205,2	1933	. 296,7
Petroleum	1926	. 3018,1	1933	. 5527,0
(beide producten dus stijgend)				
Suiker	1926	. 1723,9	1933	. 1115,4
Tin	1926	. 33,5	1933	. 12,7
Steenkool	1926	. 1466,4	1933	. 1030.0
(de laatste drie producten dus dalend)				

Begrijpelijkerwijs zijn de oorzaken van deze verschillen niet altijd dezelfde, al grijpen verschillende factoren in elkaar.

Uit het voorgaande moge blijken, dat landbouwnijverheid en mijnwezen zich buitengewoon hebben ontwikkeld; ook op ander gebied is die ontwikkeling te constateeren, welke niet in het minst tot de groote vlucht, welke de eerste heeft genomen, het hare heeft bijgedragen. Met name de wetenschap heeft enorm veel gedaan, om het peil van den landbouw te verhoogen. In dienst van het Indische gouvernement zijn van uit het departement van Landbouw te Buitenzorg tal van

maatregelen en proeven genomen, welke het particulier initiatief onbetaalbare diensten hebben bewezen. Dat de voorlichting van gouvernementswege niet altijd genoegzaam werd geoordeeld, bewijst de oprichting van verschillende proefstations, waar aan systematisch onderzoek — speciaal van de belangrijke cultures — practisch is gewerkt. Particuliere laboratoria zijn de volgende: Pasoeroean en Pekalongan voor de suiker; Malang voor koffie, rubber en tabak; Djember voor tabak en rubber; Buitenzorg voor rubber en Klaten voor tabak, terwijl in Medan voor de Delitabak een proefstation is, voor de rubber, koffie en palmolie een dat van de AVROS uitgaat.

Indië werd rijkelijk gezegend met instellingen van onderwijs. Ook hier liet het particulier initiatief zich gelden. Getuige de gift van wijlen K. A. R. Bosscha, hd. administrateur van de theeonderneming Malabar, die aan de stad Bandoeng een fonds deed toekomen, waarvan de Technische Hoogeschool kon worden gebouwd. Wij denken dan aan de Sterrenwacht te Lembang, mede aan een koninklijke gift van Bosscha te danken.

De tabaksondernemingen op Deli beschikken over een belangrijk aantal ondernemingsscholen, waar de inlandsche jeugd wordt opgevoed. Tal van particuliere onderwijsinstellingen zijn te noemen en te roemen. Zoo b.v. de z.g. Zusterscholen, die een uitstekenden naam genieten, het opvoedingsgesticht voor verwaarloosde jeugd van Pa van der Steur, het internaat voor verwaarloosde en verlaten kinderen in Soekaboemi. Ook de inheemsche

bevolking vond haar voormannen en vrouwen, die het tekort aan onderwijs inzagen, en zoo zag men tevens tal van scholen, welke aan particulier inheemsch initiatief het ontstaan danken. Waarlijk: aan scholen ontbreekt het niet in Indië. Een Technische Hoogeschool, een Rechtskundige, en een Medische zorgen voor den drang naar hooger onderwijs. De medische instelling is een zegen voor het land geweest, en de technische zal misschien ook aan bepaalde eischen van de toekomst kunnen voldoen (industrialisatie).

De Rechtshoogeschool echter werd opgericht met het kennelijk doel, om blanke en bruine jongelui in te wijden in de geheimen van het privaat- of het strafrecht, om dit daarna plichtsgetrouw toe te passen in de betrekkingen, welke zij later te vervullen zouden krijgen als adjunct-griffier, e.d.

De Rechtshoogeschool heeft zeer veel bijgedragen tot de vergrooting der kennis van ..... niet van de rechtswetenschappen, echter wel van wat men zoo en passant noemt „de politiek". Er is een groep inlandsche juristen ontstaan, die, als wij het zoo mogen noemen, hun draai hebben genomen, en voortbouwend op de ontwikkeling, hun op school- en hoogeschoolbanken bijgebracht, zich hebben opgeworpen tot de „avant-garde" van Rose, Rood, Banteng, Indonesia Rajat, Non-Coöperatoren en andere formaties. Ook verscheidene in Nederland academisch gevormden bevinden zich onder deze inheemsche intellectueelen.

Hoewel het te bezien staat, of deze buitensporige „aanmaak" van mr.'s, dr.'s en ir.'s wel haar prac-

tisch rendement zal opleveren, kan niet worden ontkend, dat Indië, wil het als consument van de Nederlandsche industrie belangrijk worden, op een hooger trap van ontwikkeling moet worden gebracht. In welke lijn deze ontwikkeling moet gaan, kan een insider van de inlandsche toestanden beter begrijpen dan een volslagen leek. Zoo zullen b.v. goede ambachtsscholen tienmaal méér nut opleveren dan de zooeven aangehaalde Rechtskundige Hoogeschool. De inlandsche bevolking, gezegend met een klein-industrie, zal een grootere mate van financieele draagkracht krijgen, welke haar tot aangewezen afneemster van de Nederlandsche industrie kan maken. Evenwicht te krijgen in de Indische handelsbalans is zeer zeker een vereischte.

HOOFDSTUK III

INDIË EN NEDERLAND ÉÉN ECONOMISCH GEHEEL

VAN een zuiver ideëel fascistisch standpunt beschouwd, heeft ieder volk recht op volledige ontwikkeling, op zelfbestuur en vorming van een staat „in eigen beheer". Hiervan uitgaande zou dus in Nederlandsch-Indië op den duur zelfstandigheid moeten worden verleend aan „het Indische volk", als men dien verzamelnaam tenminste mag gebruiken voor het conglomeraat van volkeren.

Dit Indische volk bestaat op zichzelf weer uit verschillende volkeren, welke elk op zichzelf zóó sterk in aantal zijn, en zóó in zeden, taal en gebruiken verschillen, dat ook ieder dezer afzonderlijke volkeren, krachtens taalgemeenschap, uit een universeel en zuiver fascistisch standpunt bezien, rechten op zelfbestuur zouden kunnen doen gelden, b.v. de millioenen Soendaneezen, die uitsluitend landbouwers en handelaars zijn, de nog veel talrijker Javanen, die ook bijna geheel van den landbouw leven, de honderduizenden Menadoneezen en Amboneezen, die meer speciaal landbouwer, intellectueel en soldaat zijn, de Madoereezen, een visschers- en landbouwvolk, enz.

Los van historische gebondenheid aan Nederland zou hier een versplintering ontstaan, welke op anarchie zou uitloopen. De heer Overwijn heeft in 1933 terecht op een vergadering in Hilversum gezegd, dat de bevolking elkaar tot op de botjes

zou opkluiven. Evenwel zijn er lieden, die gestadig andere, dus schadelijke meeningen laten hooren — b.v. prof. J. van Gelderen, oud-voorzitter van de Indische Sociaal-Democratische Partij, momenteel economische duivelskunstenaar van Indië en Nederland, heeft in het openbaar verklaard, dat Indië zelfbestuur moest hebben, stond op, wanneer het Indonesia Rahajat werd gespeeld; ir. Charles Cramer, wachtgelder, oud-ingenieur in Nederlandsch-Indië, lid van de Tweede Kamer der Staten Generaal in Nederland, heeft zoowaar verkondigd, dat men in Nederlandsch-Indië zooveel mogelijk de Nederlandsche werkkrachten diende te vervangen door inlandsche. Parada Harahap stelt voor, dat men de loonen der Nederlandsche werknemers zal verlagen, om zoodoende den kostprijs der producten te drukken, waardoor men beter met de Japansche markt zal kunnen concurreeren. Ook de laatste bewindsperiode van Colijn toont — tegen veler verwachting in — een meer dan teleurstellend gebrek aan initiatief; alleen aan de benoeming van den heer Mühlefeld in West-Indië is te zien, dat hij nog eens in Indië is geweest en er wijsheid opdeed.

De vraag is nu, welke voordeelen brengt een blijvend gezag van Nederland aan de inheemsche bevolking?

1. De Nederlandsche militaire bewaking tegen eventueele kapers op de kust. Japan, dat zich voor Borneo en Nieuw Guinea interesseert, Engeland, dat bij een conflict in de Pacific niet lijdelijk kan toezien, dat een onverdedigd Borneo in de

handen van Japan zou vallen, dus gewapend zal interveneeren (vgl. „Sunday Times" van 26 Aug. '34 en „Berliner Börsen-Zeitung" van 29 Aug. '34).

2. Economische voordeelen. De inlanders zijn slechte economen en kunnen den Europeaan niet missen, om leiding te geven — b.v. voor hun rijstbouw, die moderne irrigatie behoeft, wegenaanleg, marktwezen, bescherming tegenover buitenlandsche producten, welke op Java evengoed zijn, zooals Saigon-rijst, olie en vetten, textiel-producten, enz.

3. Nederland als achterland van zijn producten. Een inlandsche klein-industrie welke huiden, kunst en weefsels, arrowroot voor biscuit, soja-olie, citronella-olie aflevert, ruwproducten afkomstig van een klein-industrie, afgewerkte (kunst en weefsels) in huisindustrie, enz. enz.

4. Rustige opwaartsche ontwikkeling der inheemsche bevolking onder een gezag, dat zij reeds 300 jaar kennen èn waardeeren boven de overheersching van andere koloniale liefhebbers. Men denke aan de Fransche waardeering voor hetgeen in ons Indië bereikt is (Pasquier), tegenover het Amerikaansche neerhalen ervan, welk laatste voornamelijk tegen de poenale sanctie was gericht, daar deze de Amerikaansche tabaksmarkt te veel voorbijstreefde. Door een gebrek aan dekblad in Amerika geeft John Duys, een Amerikaansch tabak-expert, den Amerikaanschen planters den raad een andere methode toe te passen (Sept. 1934). N.V.V.-vertegenwoordigers hadden in Genève hun liefelijk geluid laten hooren; Albert Thomas stak

zijn neus in onze zaken en bracht een bezoek aan Sumatra. Met dit al wordt de poenale sanctie geleidelijk afgeschaft, gaat de tabaksmarkt slechter dan voorheen, terwijl het schijnheilig Amerika wèl slavenarbeid — of iets dat daar zeer nabij komt — tolereert in het geheel met Amerikaansch geld gefinancierde Liberia, waar katoen uit den zwarte wordt geperst. Duitschers hebben ook nooit hun oordeel onder stoelen of banken gestoken; voornamelijk ons zwakke bewind ten tijde van G.-G. De Graeff had hun aandacht. Zij verweten ons, dat wij te lankmoedig optraden tegenover de Indo-Europeanen, die huns inziens de aanstichters waren van de opstanden van 1926 en 1930. Wanneer de „volbloed-Europeanen" in Volksraad, Stuw, N.I.O.G., het N.V.V.-gezantschap Moltmaker, Kupers en Danz — mitsgaders het internationale kapitalistendom — het vaderland even trouw waren gebleven als de veel gesmade Indo's, dan had het er nu anders uitgezien. Wanneer men de défauts van een regeering wil wijten aan een economisch zwak staande gemeenschap als de Indo-Europeanen, die steeds somberder tijden tegemoet gaan, dan moet men „vroeger opstaan".

Schrijver dezes volbracht zijn dienstplicht in Java als „volbloed" Europeaan; hij kon aldaar constateeren, dat gedurende de herhalingsoefeningen de meeste volbloed-Europeanen met vermeende voetgebreken hun dienst hebben vermeden, terwijl het groote contingent herhalingsmiliciens bestond uit Indo's. Wij Nederlanders zullen niet dulden, dat er een kloof worde gemaakt

tusschen den „totok" en den „Indischen jongen", dat er ontevredenheid worde gezaaid in de gelederen dier Indo's, die blijkens hun houding gedurende de laatste jaren blijken hebben gegeven tot de meest constructieve elementen van het Nederlandsche gezag in Nederlandsch-Indië te behooren. Mochten er onder de revolutionnaire elementen in onze Oost al Indo-Europeanen schuilen, zij zullen hun straf niet ontloopen. Het ware echter koren op den molen der internationale konkelaars, die ons ons groote koloniaal bezit misgunnen, als wij de Indo-Europeesche volksgemeenschap tot deloyale staatsburgers gingen verklaren, en wat erger is, het zou een schreeuwend onrecht zijn.

Welke plicht is voor ons een blijvend gezag in Nederlandsch Indië te handhaven en onze souvereiniteit ervan? Allereerst wijzen wij dan op de nu wel practisch geworden internationale beperking van het ruilverkeer door de overige staten van Europa.

Het Algemeen Handelsblad van 19 Maart '34 weet te melden, dat in Nederland over het jaar 1933 uit Sowjet-Rusland werd ingevoerd voor een waarde van: 5.917.000 roebel

Ned.-Indië voerde in 1933 uit Rusland in voor:	6.676.000 roebel
totaal 1933	12.593.000 roebel
voor 1932 bedroegen deze bedragen respectievelijk. . . .	3.560.000 roebel
Indië	8.325.000 roebel
totaal 1932	11.885.000 roebel

Deze dumpende invoer (b.v. van maaimachines, suiker, lucifers, enz.) werd dus in Nederland getolereerd. Terzelfdertijd vertoont de invoer in Duitschland voor die jaren een teruggang van 327.000.000 roebel tot 148.000.000 roebel. Nederland dus *700.000* roebel m e e r, en Duitschland *179.000.000* roebel m i n d e r! Verdere verschijnselen waren: moeilijkheden voor Nederlandschen uitvoer en handel van zuivel, textiel, bloembollen, vee, boomkweekersproducten, aardappelen, lampen, enz. met de landen Duitschland, Japan, Engeland, België en Tsjecho-Slowakije.

Hieruit vloeide voort, dat de werknemersbelangen enorm werden geschaad door onontkoombare feiten, die wij als zoodanig moeten accepteeren. Landbouwers, textielarbeiders, transport- en industrie-arbeiders, zoowel als de mijnwerkers met hun bijbehoorenden staf van intellectueele arbeiders zijn hierdoor werkeloos geworden zoowel hier als in Nederlandsch-Indië.

Wanneer wij door de reactie worden gedwongen tot een verder mededingen in het internationale ruilverkeer onder een demoliberaal bewind, dan ontstaat hierdoor een ontstellende daling van het levenspeil — erger dan tot nu toe — en een werkeloosheid in de toekomst van misschien 2 à 3 millioen Nederlanders.

Deze feiten dwingen het Koninkrijk der Nederlanden tot voorloopige landbouw-autarkie, welke kan worden bereikt door een gesloten ruilverkeer tusschen Nederland en zijn overzeesche bezittingen zonder tolbelemmeringen.

Voorts verdient het bevolkingsprobleem de aandacht. Bij een bezoek aan ons land heeft wijlen mgr. dr. Seipel verklaard, dat na drooglegging van de Zuiderzee en bebouwing ervan slechts het bevolkingsaccres van twee jaren daar kon worden ondergebracht. Misschien kan dit worden uitgebreid tot drie jaar. Het is ook mogelijk, dat er zich industrieele moeilijkheden voordoen, welke maximaal een bevolkingsaccres van vijf jaar = 500.000 zielen zal toelaten. Vandaar, dat het emigratievraagstuk belangrijk zal worden (accres landbouwers per jaar in Nederland bedraagt 35.000).

Door verschillende omstandigheden en maatregelen der buitenlandsche mogendheden is die emigratie tot het uiterste beperkt.

1. Frankrijk, dat een wet op de toelating van vreemdelingen kent, behalve voor het ontvolkte Zuiden, waar het echter lang geen paradijs is.

2. België, dat blijkens de laatste berichten (September 1934) de vreemdelingen als werknemers zal weren.

3. Duitschland, waar een belangrijk aantal Nederlanders van steun afhankelijk is.

4. Engeland, dat zéér exclusief is tegenover vreemdelingen.

5. Noord-Amerika, voor menschen met een vermogen van meer dan £ 1000, visum uitsluitend verkrijgbaar als voor meer jaren het levensonderhoud kan worden bekostigd.

6. Zuid-Amerika. Buenos Aires alleen reeds heeft 90.000 werkloozen.

7. Brazilië, waarheen immigratie uitsluitend mogelijk is bij een minimum-bezit van 3000 milreis.

8. Zuid-Afrika, dat naar algemeen bekend is, afwijzend staat tegenover onbemiddelde arbeidskrachten en intellectueelen, niet tegenover bemiddelden.

Uitgaande van het nationale standpunt, dat iedere Nederlander voor ons groote Rijk met zijn ± 72.000.000 millioen inwoners waarde heeft, zoolang als er nog gebieden zijn binnen het Rijk, welke *nog niet ontgonnen* zijn, blijft dus voor Nederlanders over: emigratie naar Nederlandsch-Indië. Emigratie naar andere dan de eigen nog onbevolkte streken leidt in de toekomst tot verzwakking van de Nederlandsche natie en versterking van de buitenlandsche dito.

In onze Oost hebben wij voor emigratie van Nederlanders Nieuw Guinea, voor emigratie van inlanders: Sumatra en Borneo, welke in het geheel nog niet tot ontwikkeling zijn gebracht.

Hoe staat het met de toekomst van de Europeesche Nederlandsche werknemers in Nederlandsch-Indië? De breed ontwikkelde cultures zijn mede door de concurrentie der andere mogendheden, de overproductie of onderconsumptie voor een deel althans practisch lamgeslagen, al zal dan een restrictie een tijdelijke opleving veroorzaken. Hier zal dus naar een ander achterland moeten worden gezocht, en niet door het naar beneden jagen van den kostprijs door middel van lagere loonen aan Nederlandsche werknemers het voeren van den

concurrentie-strijd moeten worden bereikt. Dit achterland zal meer en meer moeten worden gezocht in het Vereenigde Nederlandsche gebied zelf. Zoo heeft men op Java b.v. reeds getracht een markt te zoeken voor tabak, cigaretten, sigaren, thee en suiker. Japan, dat toch een betrekkelijk lagen loonstandaard heeft, weet — zij het ook met Braziliaansche koffie — de theedrinkende Japanner aan het koffiedrinken te krijgen tegen een hoogeren prijs dan de thee. De koffiehuizen in Japan zitten reeds vol. De Nederlandsche thee-afzet wordt gehandicapt door de abominabel hooge prijzen. De kostprijs van thee bedraagt 30 cent per pond; de gemiddelde detailprijs is nog steeds *f 1,25*. Vooral in de zuidelijke provinciën van ons land en in landbouwstreken in het algemeen is op dit gebied nog veel te doen, evenals de koffie in ons Indië zonder eenigen twijfel populair is te maken.

Om nu een achterland voor zijn producten te verkrijgen, moet men niet alleen beschikken over een bevolking, welke deze producten gaarne afneemt; men moet ook een consumptie-krachtige bevolking hebben. Dit laatste ontbreekt nu juist. Door de ontwikkeling van inlandsche klein-industrieën, welke eventueel in het begin door contingenteering kunnen worden gesteund, kweekt men een breedere laag van consumptie-krachtigen, die de Indische producten van de cultures kunnen aanschaffen. Voorwaar een belangrijke taak, wanneer die Inlandsche bevolking volgens de laatste volkstellingen meer dan 60.000.000 zielen telt.

Hoe nu te handelen, om de cultures in Nederlandsch-Indië in te schakelen in de behoeften van het eigen land? Hiertoe is meer noodig, dan eenvoudig op den z.g. detailhandel te gaan werken.

Immers de juridische positie der cultuurondernemingen is een bijzondere. Men ging de laatste jaren steeds meer over tot onteigening van de z.g. „particuliere landen", stammend uit een tijd, die nog niet vergiftigd was met ethische bezwaren, gelijk men die thans wil laten gelden als een conditio sine qua non voor het z.g. ontvoogdingsproces van Nederlandsch-Indië. Nu blijft het een feit, dat men destijds van zeer redelijke eischen is uitgegaan en den rijstgrond voor de inheemsche bevolking heeft willen beschermen tegen een invasie van grootkapitalisten. Toen de inlandsche vorsten nog hun scepter zwaaiden, was het schering en inslag, dat ze naar willekeur beschikten over de gronden van hun onderdanen. Het was dus voor het Nederlandsche gezag een vereischte, om hier paal en perk te stellen.

Wij verkeeren nu echter in een nieuw tijdperk. De methoden, om de opbrengst van de rijst te vermeerderen, zullen in de toekomst bestaan uit een betere irrigatie, betere grondbewerking en bemesting, naast selectie, welke laatste in de rijstselectietuin te Tjikeumeuh geregeld plaats vindt. Men heeft hier zelfs zeshonderd soorten in cultuur. Daarnaast blijft de economische factor van belang. De rijstuitvoer bedroeg in 1932 *48.639* ton, terwijl de goedkoope invoer van Saigon-, Siam- en Rangoon-rijst met ingang van 31 Maart 1933 voor den

tijd van vier maanden werd verboden. Toch werd in den loop van dit jaar nog een ordonnantie van kracht, waarbij de invoer op licenties werd toegestaan. De buitengewesten hebben in tegenstelling met Java nog niet voldoende rijst, en zijn nog van buitenlandsche rijst afhankelijk — ook Javarijst en Zd. Celebesrijst voor een deel. Op Java is de rijsthandel echter te veel in handen der Chineesche kapitalisten, waardoor de prijs van dit eerste volksvoedsel wordt opgedreven. De financieele draagkracht is door de wereldcrisis enorm gedaald, getuige de geweldige afname van de leeningen der volkscredietbanken. De uitstaande gelden bedragen over 1932 ongeveer de helft van 1925; de achterstand over 1932 is viermaal zoo groot als in 1925. Met het opdrijven van den rijstprijs is dus niet gezegd, dat de bevolking haar voornaamste voedsel nu goedkooper kan krijgen, immers het geldinkomen is sterk gedaald, bijna tot de grens van het weerstandsvermogen. De oppervlakte rijst-areaal in 1932 bedroeg ongeveer ~~100.000.000~~ 7.800.000 H.A., terwijl de Europeesche grootlandbouw op Java en Madoera bijna ~~600.000~~ 2.750.000 H.A. in beslag neemt, waarvan bijna ~~400.000~~ 925.000 beplant. De cultures nemen dus verhoudingsgewijs een plaats in van ~~0,6~~ 35% pCt. der oppervlakte van de rijstvelden.

Gezien den stand van onze huidige landbouwwetenschap, zal het zeker mogelijk zijn, om de geheele rijstproductie te nationaliseeren. De grootcultures kunnen echter ook als een onmisbare factor in het landbouwsysteem van Ned. Indië worden

beschouwd. Door de in het algemeen zeer slechte uitkomsten heeft de regeering reeds eenige zwak staande ondernemingen moeten vrijstellen van het betalen der verplichte canon. Door het sluiten van verschillende ondernemingen zijn geheele kampongs verarmd; sommige staan zelfs leeg. Vóór het openen dezer landen bestonden sommige kampongs niet eens.

Een zegen voor de bevolking zijn de Indische grootcultures zeker geweest. Al zijn door het exploitatief karakter dier bedrijven en de „open deur" politiek de winsten voor een groot deel niet aan Indië ten goede gekomen, de uitgekeerde loonen waren reeds van een dusdanigen invloed, dat van een aanzienlijk hooger levenspeil der inlandsche bevolking tijdens den glanstijd der cultures sprake is dan voordien.

Zooals men wel zal begrijpen, is voor het op landbouw-autarkie gegronde fascisme ook in Nederlandsch-Indië in meerdere of mindere mate de taak weggelegd, om volgens precies hetzelfde schema den Indischen landbouw te hervormen. Een gedeelte van de landbouwbevolking, tot de paupers behoorend, zal zich langzamerhand tot de industrie wenden, welke beter inkomsten geeft; dit streven is nu reeds merkbaar. Ook zal dit gedeelte zich in de industrie-streken vestigen. Door de wering van veel niet-Nederlandsche of Ned. Indische grondstoffen en fabrikaten krijgt men een goede kans voor de in Indië gefabriceerde, waardoor een zekere stijging der consumptie-krachtigen kan ontstaan. Hierdoor kan de grondslag worden gelegd

voor beter gesitueerden, die als niet te versmade afnemers moeten worden beschouwd der producten van den Indischen grootlandbouw en der Nederlandsche landbouw-industrie en andere nijverheid.

Dat men den vrijhandel natuurlijk nooit kan uitschakelen, voor zoover betreft die producten, welke aan bepaalde geografische gebieden eigen zijn, en aan andere niet, staat vast. Echter zullen deze industrieën nooit haar domineerend karakter op de wereldmarkt als een machtsfactor mogen laten gelden door de groote kapitaalsdeelname van het nationaal vermogen, dat haar tot nu toe onevenredig overwicht heeft gegeven in het nationaal budget ten koste van de ordinaire onmisbare voedingsmiddelen van het land; terwijl de leiders — industrieelen en grootlandbouwers der tropencultures — ook niet meer die macht in den staat kunnen vormen, die zij tot heden hebben bezeten.

Het zal niet meer voorkomen, dat alleen administrateurs der Indische cultures het *recht* bezitten van verkiesbaarheid in de Provinciale Raden van Indië. Daargelaten de vraag, of die lichamen wel efficient zijn. Hiertegenover staat weer, dat zij — door de opneming van de grootcultures in het raam der groot-Nederlandsche volksgemeenschap en economie, de fascistische staat der Nederlanden — in de toekomst meer dan voorheen als „stands"-vertegenwoordigers zullen moeten zitting nemen in de uitvoerende organen, om zoodoende een begin te maken van een corporatief verband in een Europeesch-tropische volksgemeenschap, welke ons Indië is.

Door de groote verscheidenheid en het verschil van groei der economische eenheden en groepen, zal dit een weg van evolutie zijn, anders dan in Nederland zelf.

Het liberalistisch streven heeft het idée fixe helpen voorttelen, dat restrictie, tarieven, protectionisme, òf vrijhandel met zijn uiterste van „the survival of the fittest" ook maar iets aan de grondstellingen van een foutief parlementair stelsel zou kunnen veranderen, waarvan het parlementarisme reeds wortel had geschoten in de volkshuishouding, zoodat de staat zich langzamerhand heeft ontwikkeld tot een liberaal koopman.

Wat hebben wij de laatste jaren gezien?

De grootcultures waren aangewezen op erfpacht, voor zoover het koffie, thee, kina, rubber, vezelproducten of klapper betrof, op gehuurde gronden van de bevolking, voor zoover het betrof de suiker. De erfpachtsgronden vooral verdienen onze aandacht. Het verschijnsel van hoogconjunctuur in de hierbovengenoemde marktproducten veroorzaakte een buitengewone stijging van de beplante arealen, welke uitsluitend gericht was op het maken van tijdelijk hooge winsten, om gedekt te zijn in tijden van laagconjunctuur.

In den tijd, dat de producten niets waard zijn, gaat men dan den aanplant vergrooten, aangezien de loonstandaard dan naar evenredigheid is gedaald en de plantkosten dus bijna nihil zijn. Zoo heeft men het laatste jaar kunnen zien, dat b.v. in de kina-cultuur de tijd vóór het aankondigen

van de kina-restrictie benut is, om den aanplant zooveel mogelijk uit te breiden.

Zulks geschiedde met de wetenschap, dat zoodra de kina-restrictie van kracht werd, iedere ondernemer zich aan een hem toegewezen plant-areaal had te houden. Door het snel bijplanten dachten de heeren dus een grootere plant-areaal te krijgen van het gouvernement; mede waren ze bevreesd voor hun buren, die misschien nog meer zouden aanplanten, en dus een grooter oppervlak toegewezen kregen. Hierbij komt, dat een grootere areaal meer waarde op de markt heeft dan een kleine. Met dit roekelooze bijplanten werd dus een deel van de voordeelen, die de restrictie had moeten opleveren, te niet gedaan. Niemand kon immers van zijn buren weten, hoeveel die wel hadden bijgeplant, en zoodoende ook niet vooruitzien, of hij zichzelf schade deed door bij te planten. Nu is het bekend, dat vele ondernemingen reeds de grens van beplantbare areaal zijn genaderd. Echter zijn er andere, die nog een aanzienlijk deel onbeplant hebben in erfpacht. Ze betalen hier canon voor, doch wachten op het stijgen van de markt, voor ze er gaan ontginnen.

Deze bronnen van welvaart voor het land zijn dus afhankelijk, niet van de vraag van de kinderen van het land, zoowel het moederland als Indië zelf, maar grootendeels van de buitenlandsche vraag. De buitenlandsche markt is evenwel overvoerd. Voor enkele producten zal zich nu en dan een lichtpuntje voordoen; in hoofdzaak zal zich bij het huidige kapitalistische stelsel steeds

weer hetzelfde verschijnsel van tijdelijke oplevingen en groote winsten vertoonen, gevolgd door overvoerde markten met den aankleve van dien.

Om dit maatschappelijk euvel in de hand te krijgen, dient men naar twee wegen te zoeken. Ten eerste, zooals wij reeds eerder noemden, economische versterking van de inlandsche bevolking en daarmee gepaard gaande een steeds groeiende schaar van afnemers. Ten tweede de rechtspositie van de cultuur-ondernemingen.

Tot het verkrijgen van een gezonde thee-, koffie-, rubber-, kina- of welke landbouwcultuur dan ook is allereerst voor den ondernemer, grootlandbouwer der toekomst, een rustig en veilig bezit van den te exploiteeren grond noodzakelijk. Eerst dan is het hem mogelijk, om den grond terug te geven, hetgeen hij er aan ontneemt; omgekeerd zal de kapitalist meer zorg besteden aan bezitsgrond dan aan grond, welke hem naar willekeur door het gouvernement kan worden afgenomen, om door de inlanders te worden verdeeld in ruil voor een stuk woesten grond.

Bij Tjikadjang op Java is de proef genomen met de onderneming Tjikadjang, welke behoort aan de „Nagelaten bezittingen van wijlen baron Baud". De 300 bouws, sinds een vijftigtal jaren met thee beplant, werden gelijkelijk verdeeld onder de inheemsche bevolking der omliggende kampongs, welke voordien als koelies op die gronden werkten; de mannen voor het tuinwerk, de vrouwen als plukster. Door het uitgeven van de tuinen

in kleine perceelen werden dus de voormalige tuinkoelies tot kleine grondeigenaren, aangezien ze den grond in eigendom kregen. Wat was hiervan het gevolg? Niet zoodra hadden ze den grond in bezit gekregen, of ze gingen zich in het vooruitzicht van de zalige winst in de schuld steken, kochten kleeren; de vrouwen goud, de mannen verdobbelden hun aandeel — in één woord, na niet al te langen tijd waren ze van hun grond af en een gepensionneerde inlandsche bestuursambtenaar met een hadjih hadden er zich meester van gemaakt.

Voordien werkten deze inlanders op de onderneming als koelie en hadden een gemiddelde verdienste van 40 cent per dag. Door de verdeeling ging hun verdienste achteruit tot gemiddeld 15 cent. Dit zegt op zichzelf nog niet veel over het voor of tegen van de teruggave aan de bevolking van gronden, waarvan de erfpacht is verstreken. Het zegt wèl veel voor de mentaliteit van de bevolking. Zulk een bevolking moet eerst op een véél hooger trap staan, voordat zij zelf een cultuur als de thee kan gaan drijven. Het product van de z.g. kampongtheetuinen is dan ook meestal van zulk een kwaliteit, dat men er uiterst moeilijk een product van verkrijgt, dat eenigszins kan meedingen op de markt.

De cultures maken dus een speciaal Nederlandsche leiding noodzakelijk. En tevens onvervreemdbaar cultuurbezit. Wanneer de grootcultures niet meer zoo afhankelijk zullen zijn van de schommelende markten, zij zich meer hebben kunnen oriënteeren op de verbruikers in Nederland en Neder-

landsch-Indië en er bij buitenlandsche afnemers een meer constructieve economische politiek wordt gevolgd, dan zal dunkt mij de onverantwoordelijke uitbreiding van de plant-arealen wel zijn tijd hebben gehad. Wanneer eenmaal onder een krachtig fascistisch bewind de grootlandbouwer eindelijk weet waar hij aan toe is voor wat betreft zijn afnemers, zoowel als zijn veiligheidsstelling, dan is inderdaad de tijd aangebroken, dat men beperkt bezitsrecht — eventueel onvervreemdbaar erfpachtsrecht — gaat verleenen. Hierdoor zullen èn de cultures zelf, èn de werknemers, zoowel Nederlanders als Javanen, sterk gebaat zijn.

HOOFDSTUK IV

DE TOEKOMST VAN INDIË

WANNEER wij de ideëele basis van het Groot-Nederlandsch fascisme beschouwen, komen wij o.m. voor deze beide vraagstukken te staan:

a. zijn in de inheemsche maatschappij in Indië aanknoopingspunten te vinden, waarop is voort te bouwen tot vestiging van een begin van corporatieve ordening?

b. welke lijn moet worden gekozen in ethnisch-politieken zin — b.v. federatief?

Reeds in de gekerstende Amboneesche en Menadoneesche omgeving gingen stemmen op tot een soort van federatief verband; ook de broeder van den Soenan staat aan het hoofd van een soortgelijke beweging op Java.

Moet dus worden gegroepeerd naar historische taalgebondenheid, of moet de egaliseering, welke democratie er bracht, voortgaan? Indien groepeering wordt gekozen, dan op ideëele gronden, zoodat de opbouw die Nederland in eersten aanleg bracht, niet in willekeur van inlandsche potentaatjes verloren gaat en evenmin ontbinding veroorzaakt.

De huidige instelling van provincies op Java herinnert te veel aan de departementen uit de Napoleontische periode, welke ook Holland beleefde. Er kan echter administratief verband blijven, terwijl de deelen met eigen taalgebied

worden aaneengevoegd, zooals Amboneesche, Menadoneesche, Javaansche, Soendaneesche, Madoereesche of Balische. Het staat dan niet voorop, dat zelfstandige rijkjes worden opgediept uit een grijs verleden, doch wèl, dat men allereerst cultureel ordent, wat samengevoegd geen schoone eenheid, doch een vormeloos conglomeraat zou vormen; immers waar door cultuurverzwakking een „massa" wordt gevormd, zal deze rijpen tot extromisme.

De egaliseering, welke de democratische idee met zich bracht in een ethnisch-politieken zin, worde niet voortgezet, doch wèl een in algemeen socialen en economischen zin, conform het beginsel van het nationaal-socailisme, dat ieder lid der volksgemeenschap dezelfde rechten heeft op de vruchten dier gemeenschap en geen voorkeur bestaat voor bepaalde groepen of deelen dier gemeenschap.

Wij stellen ons b.v. voor, dat irrigatie evenveel voordeelen geeft aan de Javanen als aan de Soendaneezen; dat echter Javaansche ambtenaren niet dan op Java behooren te worden geplaatst, Soendaneesche in het Soendaneesche land, enz.

Hoe jammer ook, de Javaansche adel in zijn geheel heeft niet voldoende moreele prerogatieven, om *bij uitsluiting* in aanmerking te kunnen komen voor de topfuncties, hoewel *meer dan voorheen* onder de uitblinkers onder hen moet worden gezocht voor het bekleeden van posten bij het binnenlandsch bestuur, zulks tot wering van de vergaande democratiseering, die door de

liberaliteit in opvatting bij de keuze van regenten reeds tot zonderlinge conclusies heeft geleid.

Hoofdzaak is het Javaansche volk, en niet de vorsten of de adel. Om echter die millioenenvolkeren toch een zichtbaren machtsdrager te geven, die van hun eigen volk is en op eenige vereering of eerbied kan rekenen, moet de voorzichtigheid in acht worden genomen, gezien ervaringen met regenten, die speelden of knevelden.

Kunnen bij uitstek bekwamen en van oud geslacht zijnde regenten worden gevonden, dan vormen zij een uiterst te waardeeren middel voor den opbouw. Een „onthoofde" inlandsche maatschappij, zooals wij deze nu kennen, is volgens de marxisten een ideaal en vormt voor hen een uitstekenden voedingsbodem, om er revolutionnaire zaden in te doen ontkiemen. Echter is deze „onthoofde" en gedecentraliseerde maatschappij gemakkelijker te administreeren dan één, zooals wij vaag afschilderen, gezien de vele obstakels, indien groepeerenderwijs moet worden gewerkt, waarbij niet onmiddellijk de bekwaamste regenten zullen worden gevonden. Echter is de laatst genoemde moeilijke weg de beste.

In tegenstelling met de ondergrondsche bedoeling der Napoleontische departementen en de huidige Indische provincies, om door decentralisatie der centra van plaatselijke cultuur een egalisatie te verkrijgen, die het bestuurscentrum de macht als zoodanig in handen geeft — in tegenstelling dus met de practische principes van dezen gecamoufleerden machtsstaat, wenschen wij

de invoering van een rechtsstaat.

Daar het Indische „volk" in zijn geheel politiek onmondig is, en politiek inzicht mist, kan hier dus niet als in Nederland op het nationaal bewijstzijn worden voortgebouwd. Echter òmdat dit nog niet ontwikkeld is, zullen wij niet de grondfout begaan, op de amorphe massa (als gemeenschap), die de Ned. Indische volksgroepen toch inderdaad vormt, klakkeloos ons uitgewerkt corporatief systeem te enten. Dit zou „barok-politiek" zijn, d.w.z. hetzelfde als de barok-bouwstijl, waar men huizen, in eentonigen revolutiestijl opgetrokken, heeft willen verfraaien door er eenige twijfelachtige leemen klodders en krullen aan te plakken.

Indachtig het woord van Hitler, zullen wij moeten handelen: „Nicht vom Krone, aber vom Wurzel ab!"

En dan kunnen wij beter eerst een college volgen uit de school van Snouck Hurgronje, dan van een der Sir Henry Deterding-professoren, hoe vreemd ons dit ook in de ooren moge klinken.

Immers het Mohammedaansch recht geeft moraal en een fundament, waarop kan worden voortgebouwd als een bolwerk tegen democratie en Moscou. Industrialisatie zou de inlandsche maatschappij ontwrichten, al zullen enkele grootindustriën en een lange reeks klein-bedrijven eer voordeel dan nadeel opleveren. Eenzijdige industrialisatie als laatste redmiddel voor het grootkapitalisme is voor de Indische maatschappij in elk geval uit den booze.

Zoo men de Indische maatschappij goed be-

schouwt, zal men versteld staan over het sociaal instinct der Indische volksmassa als een geheel. Dit instinct, dat zonder Westersch individualisme en organisatiezin, toch zeer zeker een hecht verband heeft geschapen en zich voortdurend demonstreert in de dessa, de kampong, en spreekt uit alle verschijnselen van het inheemsche economische leven, is in aanleg hetzelfde anti-individualistische, anti-sectarische en sterker bewust beleden gevoel, dat fascisme en nationaal-socialisme deed groeien en waarvan het de slagader is.

Het sterke sociale instinct, dat inhaerent is aan de Indische volksmassa in Nederlandsch-Indië, kan slechts worden verzwakt door de decentralisatie en democratie; het kan slechts worden versterkt door cultureelen opbouw en als bindmiddel tot de Groot-Nederlandsche eenheid is het een onmisbaar cement.

De opnemingscapaciteit der kampong is onverzadiglijk. Kapitalisme als systeem kent men er n i e t. Het grondbezit is geheel anders ingedeeld dan in Europa. Ter vergelijking volgen hier cijfers betreffende de verdeeling der gronden in Nederlandsch-Indië en die in de voornaamste landen van Europa, waaruit zal blijken hoe machtig het groot-grondbezit is in Europa en hoe nietig in Nederlandsch-Indië.

Prof. J. H. Boeke uit Leiden zegt hiervan: „een volk, waarvan 70 pCt. van de bodemproductie afhankelijk is, met een gemiddeld grondbezit per gezin van iets meer dan 1 H.A.", en verder: „met geringe sociale differentieering".

Aantal landrenteplichtige grondbezitters en gemiddeld grondbezit op Java en Madoera

	Aantal landrente-plichtigen	natte rijst-velden	droge rijst-velden	Totaal
1932	7.717.752	2.864.504	3.845.228	6.739.732
1931	7.516.043	3.168.103	4.431.480	7.599.583
1930	7.313.720	3.138.526	4.367.919	7.506.445

Gem. grondbezit 1930: 1,03 H.A. 1931: 1,01 H.A. 1932: 0,87 H.A. per landrenteplichtige.

De hiervoren opgesomde cijfers vertoonen één gebrek, n.l. dat er geen gespecificeerde opgave uit blijkt van de verdeeling van het bezit onder de landrenteplichtigen naar gelang van de grootte der bedrijven.

Wij laten hiernevens volgen een schema van de grondverdeeling in drie Europeesche landen, n.l. Engeland, Duitschland en Nederland.

Wij zien hier dus in de drie genoemde Europeesche landen onderscheidenlijk de navolgende percentages voor bedrijven van het oppervlak tot 10 H.A.; Engeland: 14.6 pCt.; misschien totaal 19 pCt; Duitschland: 29.1 pCt.; Nederland: 30.5 pCt van hun totaal-oppervlakte aan gecultiveerden grond. Voor de bedrijven met meer dan 10 H.A. zijn de percentages dus buitengewoon groot. Engeland is het klassieke voorbeeld voor het grootgrondbezit, Duitschland volgt, en Nederland slaat al een heel poover figuur. Engeland kent ± 40 pCt. der eige-

LANDEN	Totaal opp. in cultuur gebrachte grond	bedrijven tot 2 H.A.		pCt. der totale oppervlakte
		aantal eigenaren	oppervlakte	
Engeland	10.471.822 H.A. (1924)	76.859	97.445 H.A.	9.6 pCt
Duitschland	25.598.660 H.A. (1925)	2.949.344	1.434.706 H.A.	5.6 pCt
Nederland	1.958.185 H.A. (1921)	108.570	137.163 H.A.	6.8 pCt
	dezelfde cijfers	2—5 H.A.		
Engeland		—	—	—
Duitschland		837.534	2.446.830 H.A.	9.5 pCt
Nederland		67.429	281.890 H.A.	6.8 pCt
	dezelfde cijfers	5—10 H.A.		
Engeland		101.934	511.644 H.A.	5.— pCt
Duitschland		600.652	3.588.900 H.A.	14.— pCt
Nederland		48.945	338.345 H.A.	16.9 pCt
	dezelfde cijfers	10—50 H.A.		
Engeland		172.248	4.463.651 H.A.	42.5 pCt
Duitschland		664.599	10.131.488 H.A.	39.6 pCt
Nederland		57.191	1.141.927 H.A.	57.1 pCt
	dezelfde cijfers	50 H.A. en meer		
Engeland		48.342	5.399.082 H.A.	42.9 pCt
Duitschland		90.065	7.996.676 H.A.	31.3 pCt
Nederland		2.896	203.586 H.A.	12.4 pCt

naren in het bezit van nog geen 10 pCt. van het totale gecultiveerde oppervlak, en daarnaast een groep, tellende 12 pCt. van alle eigenaren in het bezit van bijna de helft van de bodemproductie, van 42.9 pCt. van het totaal oppervlakte gecultiveerden grond in Groot-Brittannië en Ierland, met een gemiddelde per grondbezitter van 110 H.A.

De sociale structuur van de inlandsche gemeenschap op Java is natuurlijk niet te vergelijken met die van b.v. Engeland. Eén van de redenen, waaraan men de betrekkelijke voedseltoereikendheid moet toeschrijven, is op Java wel het klein-grondbezit. Jachtterreinen en lustbosschen van groote heeren zijn er niet en geleidelijk sterft de feodaliteit der Javaansche vorsten uit. Een factor, die mede bijdraagt tot de versterking van den innerlijken samenhang, is het wezen van het communaal grondbezit; een vorm, die meer samenhangt met de plaatselijke eigenaardigheden der inlandsche maatschappij en met noodwendigheden, dan dat het een uitgesproken vorm van inlandsche grondrechtbegrippen is. Door de agrarische hervormingen, het geven van Westersche rechtstitels aan de gronden en de ver doorgevoerde decentralisatie zijn de gronden in communaal bezit sterk verminderd. In 1882 bedroeg het aantal dessa's met communaal bezit 23.627, en in 1927 nog maar 11.073 (op Java en Madoera).

Voornamelijk door het ingrijpen van het Westersch apparaat — agrarische wetgeving geheeten — is dit tot stand gekomen. En hiermee is zeker niet gezegd, dat er een verbetering werd

aangebracht.

Zooals het immer met een bureaucratische democratie gesteld is, zoo was het ook in Nederlandsch Indië. Met passer en liniaal werden in een studeerkamer maatregelen genomen, die oppervlakkig gezien slechts den vooruitgang konden dienen. En zoo men door deze intensieve administratie van Java's binnenlanden theoretisch meer inzicht in de dessa-toestanden zou moeten krijgen, de feiten hebben zich anders voorgedaan.

Wat was de oorzaak van de verwestersching der grondrechten en de inschakeling der inlandsche landbouwers in het Westersche apparaat? In tijden van hoogconjunctuur leverde het de bevolking ontegenzeggelijk voordeel, echter voornamelijk doordat het een betere distributie van de rijstvoorraden mogelijk maakte, zoodoende hongersnood kon voorkomen en den rijsthandel stimuleeren, terwijl daarnaast de irrigatie ter hand werd genomen. Deze drie hoofdpunten brachten dus direct voordeel aan de bevolking.

Naast de kadastrale en landrechtelijke nieuwigheden bracht de goede staat nog andere gaven. Gedreven door verschillende oorzaken, zooals de vergaande woeker door Arabieren, Chineezen en inlandsche uitzuigers, door de vraag in de afgeloopen hausse-periode naar bonafide boerencredietinstellingen in de binnenlanden, vooral, daar de bevolking zelf er theetuinen, koffieaanplanten, rubber- of kinatuinen op na hield of deze aanlegde, om aan de Estates te verkoopen wat ze aan oogst opbrachten. Op aanraden van den vooruitzienden

toenmaligen mr. Trip, financier van de Javasche Bank ging men over tot de oprichting van de z.g. volkscredietbanken, die in al de opgesomde behoeften moesten voldoen.

Het economisch begrip der Nederlanders, die hiertoe het initiatief gaven, moge hoog boven het inlandsche hebben uitgestoken, de prominenten van die dagen konden blijkbaar niet vooruitzien. Men vergat, dat door het betrekken van den inlander in de Westersche economie en belastingstelsels, door hem „comptable", d.i. medeverantwoordelijk te maken tegenover de schatkist, men hem tevens koppelde aan de tendenzen van de wereldmarkt. Zoolang men nog topjaren beleefde, ging dit goed. De kruimels goud, die van den disch der Nederlanders vielen, werden steeds grooter en talrijker, totdat . . de markt oververzadigd raakte en de prijzen daalden. Dit had tot gevolg, dat de gelden, welke de kampong in den vorm van bescheiden, maar destijds kostbare aanplanten in de „groote cultures" had gestoken, verloren gingen. Hetgeen zij met leeningen op hun rijstvelden in vrachtauto's en opslag-gelegenheden voor stapelproducten hadden belegd en hun winst, waarvoor zij hun duur gekochte huisraad en betere woningen hadden betaald, zagen zij steeds verminderen. Als „vaste opzaten" zagen zij hun geringe voordeelen, in dezen tijd behaald, vervliegen, evenals de participanten van het grootbedrijf, die moedwillig en bandeloos hun reserves in den vorm van buitensporige dividenden hadden weggeworpen. Hun verplichtingen aan de „volkscredietbanken", die eer-

tijds werden gedekt door de winsten uit deelname aan de groot-cultures, moesten zij dekken door hetgeen hun overbleef aan gespaarde bezittingen en voornamelijk nog door leeningen op hun sawah, die door het in den grond toch al verderfelijk credietstelsel al zoo dikwijls als pand voor leeningen had gediend.

Het juridisch-agrarische vraagstuk is de hoeksteen van de inlandsche maatschappij. En hier zien wij de schadelijke werking op de grondslagen der gemeenschap, als de liberale economie — zich tooiend met den titel van „democratisch-ethischen voorlichtingsdienst" — haar maatregelen van economischen opbouw koppelt aan de democratische staatsinstellingen, als „ophefiing" met een belastingstelsel, dat in den grond hetzelfde is als een pond slechte margarine van de „Eibo" met bons, die recht geven op een ander slecht en goedkoop artikel. Deze vergelijking gaat zeer zeker op: het pond slechte margarine was het „onevenredig opheffen"; het cadeaustelsel, dat de „onmondigverklaring" vergezelde, maakte de duur verworven goederen waardeloos. De belastingen — aan de inlandsche maatschappij opgelegd en *mirabile dictu*, aan heel de voortbrenging in Indië — zijn nooit gebezigd, om de *grondslagen* dier voortbrenging te verstevigen, doch gingen van eeuwigheid tot amen in den bodemloozen put, die bureaucratie heet. De inlanders hebben millioenen in 's Lands schatkist doen vloeien, waarvoor zij niets kregen dan schijnrechten en schijn-emancipatie. De practische inkomsten der indianisatie en

ruimere vertegenwoordiging in de lichamen, die het indirect juist op hun ondergang hadden gemunt — kwamen uiteindelijk neer op het medebetalen aan belastingen, ter bezoldiging van een topzwaar bureaucratendom, dat zéér ethisch was, maar in Patria aangeland, óók na de topjaren van de voordeelen zijner posities geniet en top-pensioenen mergelt óók uit de inlandsche maatschappij, die reeds lang is uitgeschakeld uit de winstgevende mededinging aan de grootcultures.

Door hun voorsprong op economisch terrein konden de grootcultures, hoewel eenzijdig grootkapitalistisch ingesteld, iets beters geven dan panem et circenses van het ethische Gouvernement, n.l. de talrijke particuliere proefstations, waarvan wij reeds gewaagden. Hiernaast zijn voor de bergcultures in samenwerking met den staat proefstations opgericht, die echter niet halen bij de eerstgenoemde, welke veel conservatiever en degelijker werkten.

De staat bemoeide zich in het departement van Landbouw hoofdzakelijk met nevencultures. Noch de grootcultures, noch de rijst kregen een kans bij de gouvernementslandbouwkundigen, omdat zij knoeiers waren. Men zou toch zeggen, dat een departement van Landbouw in de tropen efficient moet werken. En dit heeft het nooit gedaan. Het heeft zich niet toegelegd op de hoofdzaken der landbouwproductie, doch op neven- en bijzaken.

Door den financieelen neergang der inlandsche maatschappij na de malaise werd ernstige schade

toegebracht aan het voedingsapparaat; de rijstproductie, in véél ernstiger mate dan de schade ware geweest zonder de koppeling van de agrarische voortbrenging aan het westersch democratisch landrente- en belastingstelsel. Het leidde tot de onmacht, om de schulden aan de credietbanken te betalen, een stormloop naar de woekerrente berekenende pandhuizen, een herleving van de woeker en om al deze redenen een steeds grootere afhankelijkheid van den gemakkelijken, gemoedelijken Chineeschen rijstopkooper, Chineeschen rijstpeller, Chineeschen winkelhouder.

Door het verminderen der credietmogelijkheden, door grootere schulden en tevens de verplichtingen aan het Gouvernement kon men een sterken achteruitgang bespeuren van de levensader der inlandsche maatschappij: de rijstbouw! Beschouwen wij het staatje van het aantal landrenteplichtigen, dan kunnen wij hieruit concludeeren, dat zij in aantal zijn toegenomen. Van 1930 op 1931 met 2½ pCt. en van 1931 op 1932 wederom met 2½ pCt. Het aantal H.A. met rijst beplante gronden is echter volgens datzelfde staatje tevens afgenomen met 8,7 pCt. Nu moet men zich indenken, dat het hier landrenteplichtigen betreft, en dat zijn allen, die een geregistreerd eigendom hebben.

Dit staatje illustreert dus de verpaupering van den inlander door de verkleining van het grondbezit per hoofd en de werkelijke vermindering van de bewerkte oppervlakte der rijstvelden. Van 1930 tot 1932 is de bevolking van Java en Madoera toegenomen met drie tot viermaal honderdduizend

zielen. Boven de formatie van de landrenteplichtigen kwamen dus 350.000 zielen, de vermeerdering van het aantal landrenteplichtigen bedroeg 400.000, zoodat dit aantal oogenschijnlijk werd geabsorbeerd. Daartegenover staat, dat de oppervlakte beplante rijstvelden met 766.713 H.A. verminderde.

Per rijstbouwer daalde de gemiddelde oppervlakte met ongeveer 0.1 H.A., d.i. 1000 M^2 ~~per H.A.~~

Deze 1000 M^2 zijn een ernstige schrede terug, voor wat betreft de voedselvoorziening, aangezien ze niet werden gecompenseerd door een uitbreiding van de rijst-areaal, echter wel door een vermindering. Sociaal-economisch is het een voordeel geweest, dat er op voldoende schaal bevolkingstoename worden opgenomen in zoo ruime mate.

Wat deed nu de regeering ten aanzien van de rijst? Trachtte zij van het rijstprobleem een nationaal probleem te maken? Schiep zij op groote schaal rijstproefstations? Gaf zij strenge reglementeeringen betreffende de bemoeiingen der Chineesche rijstopkoopers? Verlichtte zij de belastingen der inheemsche niet-draagkrachtige bevolking?

Wij zullen achtereenvolgens nagaan wat de Nederlandsch-Indische regeering deed in dit allerbelangrijkste vraagstuk, nadat zij zich jarenlang aan allerlei hoogdravende ethische experimenten ziek geëxperimenteerd had. In Tjikeumeuh bestaat de selectietuin voor rijst, die geregeld een 500 soorten in cultuur heeft. Een groot proefstation is dit evenwel niet. Deskundigen voor de rijst

heeft Indië niet.

Nederlandsch-Indië behoort met China, Malakka, Ceylon tot de rijst-importeerende landen, die hun rijst betrekken uit Burma, Siam en Indo-China.

De door de regeering genomen maatregelen, om de bevolking in dezen te helpen, strekken zich voornamelijk uit over den rijst-h a n d e l, ingegeven als deze zijn door de liberaal-democratische gedachte, dat de bevolking economisch „weerbaar" moest worden gemaakt! Dus de „prijzen" der rijst moesten worden beschermd. Niet dienstig werd geacht, om allereerst de aanplanten te verbeteren en verdubbelde zorg te besteden aan het planten van betere soorten — neen, de maatregelen strekten in hoofdzaak, om den buitenlandschen invoer te beletten en zoodoende den prijs te beschermen. Dit beschermen van den prijs geschiedde door de invoerverboden in Maart 1933.

Financieel-economisch heeft deze politiek zijn gevolgen gehad. De rijstprijs kon worden „gehandhaafd" — — — ten gunste van de handelaren. En de bevolking, hangend aan een worgend belastingstelsel, merkte zoo goed als niets van de „herleving" van dien handel. Bovendien was men zoodanig verpolitiekt, dat een bijdraaien van de gemoederen en markten weer meebracht, dat men weldra overging tot het verstrekken van licenties voor invoer. Een groot gebrek aan ernst teekent deze geheele regeeringsrijstpolitiek. Krachtig heeft zij niet kunnen ingrijpen, zoodat het voorkomt, dat de bevolking van sommige streken door ellende g e e n rijst meer ziet in de droge moesson en zich

met wat knollen moet behelpen. De toestanden zijn werkelijk ten hemel schreiend van mammonisme en goudzucht; zij vormen een ernstige bedreiging voor de rust van Indië en een voedingsbodem voor opstand en extremisme.

Hoewel Japan niet tot de landen behoort, waar men reeds een normaal nationaal-socialistisch besef van gezonde nationale economie heeft, moet men toch constateeren, dat de invoer van dat land uit andere rijstproduceerende landen van 1925 tot 1933 tot een zesde is verminderd, terwijl zijn invoer uit het protectoraat Korea in die jaren verdubbeld is. Waaruit een streven merkbaar is naar selfsupporting.

Ondanks den grooten mond van de bureaucraten in Ned. Indië ontbreekt dit principe volkomen, maar wèl heeft men „hochstapler"-ideeën over industrialisatie. De voedselvoorziening wordt echter niet beveiligd, zoodat men slechts profijt van het bevolkingsoverschot en het rijstgebrek trekt, om goedkoop te kunnen fabriceeren.

Ziedaar dan de reden, waarom men niet overgaat tot de practische bestudeering van het rijstvraagstuk in Indië, maar er zich met een elegant gebaar, wijzend op bemoeing inzake den „rijsthandel", van afmaakt.

Vergeleken bij de Europeesche ontwortelde en uit elkaar gerafelde maatschappij, waar een brutaal grootgrondbezit heerscht, staat de inlandsche maatschappij er nog betrekkelijk zeer gunstig voor. Voornamelijk doordat zij betrekkelijk voor 100 pCt. nog bezitter van haar rijstschat is gebleven

èn, omdat het grootgrondbezit er geen beslag op legde in die mate als het b.v. in Engeland de kanker en de oorzaak is van den relatieven achteruitgang van het bevolkingsaantal.

Zoo zijn wij van de Staatsidee verzeild geraakt in het rijstvraagstuk. Doch zooals men zal zien, raken deze twee vooral in Nederlandsch-Indië elkaar zeer nauw. Want door de belasting „rechten" en politieke „rechten" (de bon bij het pond slechte margarine) vloeiden in 's Lands schatkist de baten, die eigenlijk — in ieder district afzonderlijk — rechtstreeks hadden moeten worden aangewend. De ethische heeren ambtenaren, die met vrouw en zes kinderen eerste-klas met verlof naar Nederland gingen, deden dit mede op kosten van de inlandsche belastingbetalers, om een sprekend voorbeeld te noemen. M.a.w. de Europeesche levensstandaard verkreeg vanzelf veel grooter en kostbaarder voordeelen van den staat dan de inlandsche! En daar het Europeesche leven in Indië, hetwelk uiteraard voordeelen van de moderniseering van het tropenleven ervaart door de werkzaamheid van het Gouvernement, alleen het Europeesche contingent in de steden vormt, heeft het binnenland niets aan deze voordeelen. De inlandsche kleinboer evenmin als de Europeesche cultuurondernemer of industrieel.

In het „landelijke" bestaat geen electrische verlichting; de wegen zijn er slechter, de politie, de hygiëne, de woningen, — kortom het „landelijke", zoowel dat van den dessabewoner als van den planter, blijft gespeend van den vooruitgang in

de steden, bekostigd **ook** met de duiten van Kromo en Jan de Planter.

Wat ligt meer voor de hand, dan dat de belasting worde aangewend uitsluitend voor de gemeenschap in engeren zin, die deze belasting opbrengt, als het blijkt, dat de voordeelen, die de Javaansche dorpsgemeenschap geniet van haar belastingbetalingsrecht, problematisch zijn? In het aanwenden van de baten uit landrenten, personeele belasting, e.d. moet worden voorkomen, dat deze worden vermengd met de groote hoop en b.v. voor het bouwen van gouvernementspaleizen worden aangewend. Zoo kon men eenigen tijd geleden in de dagbladen lezen, dat een losloopende gestudeerde dwaas te Buitenzorg plannen aan den man tracht te brengen voor den bouw van een nieuw „**economisch**" instituut, dat ruim een half millioen moet kosten! Kromo is ook hiervoor goed. En in dit gebouw zullen wel weer S.D.A.P.-satellieten neerstrijken, die overal als krakende sprinkhanen neerstrijken om hun intellect bot te vieren op de onbeschrijfelijk domme gemeenschap, die daarvoor natuurlijk zwaar en eerste-klas kan betalen.

Wij hebben intusschen slechts willen aangeven, dat de in de aanhef van ons betoog geschetste „cultuurgemeenschappen" ook — met uitsluiting van anderen — recht hebben op gebruik van hetgeen zij als exclusief economisch minderwaardigen bijdragen aan 's Lands schatkist. Allereerst dus een **scheiding** van baten uit de inlandsche maatschappij. En hierbij inbegrepen de baten die cul-

tuurondernemingen opleveren aan het land. Deze behooren na de nalatigheid hiervan rechtstreeks het land zelf ten goede te komen — niet in de cultuurondernemingen natuurlijk, maar ten bate van het gewest, dat de gelden opbrengt.

Daar de sociale structuur in het groote rijk Nederlandsch-Indië overal verschillend is, kan men gemakkelijk begrijpen, dat egalisatie zeer verkeerd is en men de plaatselijke toestanden ook meer plaatselijk moet financieren. Deze sociaaleconomische wenschelijkheden houden daarom nog geen autonomie der gewesten in. Dit laatste immers zou kunnen leiden tot willekeur op elk gebied. Onder het huidige verdeel- en heerschsysteem is dit een onmogelijkheid, omdat het te groote mate van integriteit zou opeischen vooral in mentalen zin, dan dat het B.B. in den huidigen ontmanden vorm daaraan zou kunnen voldoen. Paperassenlawines zetten de practische werkzaamheid van een ambtenaar van B.B. op dood spoor. In de getrouwe nabootsing van onze Nederlandsche verdemoliberaliseerde steden met hun politieke ambtenarenkliek worden de Ned. Indische ambtenaarsbureaux opgericht.

De ethische richting heeft instede van een bruidskleed, haar doodshemd aangetrokken. Wat er eerlijk en echt in haar was, is reeds lang verdrongen door de dubbelhartige houding, die zij de laatste jaren is gaan innemen, en wat onbruikbaar was, is bestendigd.

Verschenen:

STUDIE-REEKS VAN Mr. J. W. L. DE BOOY, Dr. Ir. M. D. DIJT EN Prof. Dr. J. L PIERSON Jr.

DE NIEUWE ECONOMISCHE STAAT

I De Economische Volkenbond
II Crisisbestrijding door internationale samenwerking
III Korte theorie van de Corporatieve Staatsinrichting

DE AMSTERDAMSCHE KEURKAMER

Ing. f 0.75
Geb. f 0.90
(Zwart linnen band met goud)

ALOM IN DEN GOEDEN BOEKHANDEL VERKRIJGBAAR

In dit boek wordt geconstateerd, dat de po litieke Volkenbond heeft gefaald omdat de oprichter de mentaliteit der verschillende volkeren overschatte en weigerde zelf lid te worden van het instituut door hem gepropageerd en omdat een ware Volkenbond àlle volkeren behoort te omvatten en in staat moet zijn een lid desnoods te dwingen zijn resoluties aan te nemen. De wereld is nog niet rijp voor dergelijke experimenten. Het mislukken der ontwapenings-conferentie is hier wel het beste bewijs van.
Een werk, dat in dezen tijd zeker onze belangstelling verdient en dat, naar wij hopen, zal bijdragen tot opheffing van de steeds verder om zich grijpende crisis.

Vlissingsche Courant

De corporatieve gedachte als een bestaansstrijd niet **tegen** onze medemenschen maar **met** hen tegen de omstandigheden. Een samenwerking dus niet tusschen individuën of klassen, maar in en tusschen groepen, waardoor het evenwicht bewaard blijft of bevorderd wordt.
Dit boekje geeft, ook door zijn voorgaand artikel van Dr. Ir. M. D. Dijt een overzichtelijk beeld van den nieuwen economischen staat.

Nederlandsche Bibliographie

Een onderwerp, waarover reeds talrijke werken zijn verschenen zonder nochtans een oplossing te hebben gebracht voor dit moeilijke probleem. In dit werkje hebben een drietal vooraanstaande deskundigen hun meeningen uiteengezet.
Voor hen, die over dit moeilijke vraagstuk meer willen weten of in deze richting studeeren, een belangrijk werkje, dat als studiereeks bedoeld is.

Gooi- en Eemlander

Een blijkbaar nog jonge uitgeversmaatschappij heeft het aangedurfd, dit keurig verzorgde boekje uit te geven, waarvoor we haar eigenlijk wel dankbaar mogen zijn.
Dr. Dijt fulmineert tegen de dwaasheid van bezuinigen en versoberen in een wereld, die reeds overvloed produceert. Mr. de Booy geeft een critische beschouwing van de corporatieve staatsinrichting. Een dergelijke studie was wel noodig, nu welhaast iedereen spreekt over een corporatieve staat, zonder precies te weten, wat dat is. Hier wordt nu duidelijk uiteengezet, wat men met een corporatieve ordening eigenlijk heeft willen bereiken.
Laten we besluiten met de opmerking, dat de lectuur van deze brochure eenige inspanning en concentratie vergt, welke ruimschoots beloond worden.

Nieuwe Apeldoornsche Courant

